

له نیوان شکست و خۆراگری دا

توژینه و وهیهک له سه رماییه ی مرۆی، کۆمه لایه تی، سروشتی،
فیزیکی و داراییه کان له باشوری عێراق.

نیسان ۲۰۲۳

دەريارەي رېكخراوي نيو دەولەتە كۆچ (IOM)

رېكخراوي نيو دەولەتە كۆچ (IOM) ئازانسى كۆچ-ى سەر بەنەتەو يەكگرتتووەكانە و پابەندە بە بنەماي كۆچكردنېكى مرقفانە و رېكخراو كە سوودى بۇ كۆچبەران و كۆمەلگە ھەيە. ھەك رېكخراويكى كۆمە نيو دەولەتە، رېكخراوي نيو دەولەتە كۆچ لەگەل ھاوبەشانى لە كۆمەلگە نيو دەولەتە كار بۇ: يارمەتيدانى چارەسەركردنى ئالنگارىيەكانى كۆچكردن، باشتر تېگەيشتنى گىروگرفتەكانى كۆچبەرى، ھاندانى گەشەسەندنى كۆمەلایەتە و ئابورى لەرئىگە كۆچبەرىيەو و پاراستنى شكۆ مرقف و خۆشگوزەرانى كۆچبەران دەكات.

ئەو ديد و بۇجوانانە لەم راپۇرتەدا دەريارەي تەنيا بۇ خودى نووسەرەكان دەگەرئەتەو و لەبنەرەدا رەنگدانەو نيو دەولەتە رېكخراوي نيو دەولەتە كۆچ نين. زانيارىيەكانى ناو ئەم راپۇرتە، تەنھا مەبەست لې زانيارى گشتين. ئەو ناو و سئوورانەي كە لە ناو پەراوى تۆمارى بەدواداچوون ئاوارەكان دا يە بە واتانى پەسندكردن يان رەزامەندبوون لە لا يەن رېكخراوي نيو دەولەتە كۆچ نايەن. تا بۇي بىرئىت رېكخراوي (IOM) ھەولەدەتە كە زانيارىيەكان راست و دروست بن، بەلام ھىچ بانگەشەيەكيش نە بە دەريارين نە بە واگەياندن ناكات كە ئەو زانيارىيانە لەم راپۇرتەدا بەردەستن تەواو و دروست و گونجاون.

دەريارەي راپەرگرتنى كۆمەلایەتە

راپەرگرتنى كۆمەلایەتە دامەزرراو پەك قازانج نەويستە بە لە عىراق كە جەخت دەكاتە سەر كارىگەرى سياستەي كارکردن و جىبەجىكردنى بەكردارى كە وادەكەن متمانە لای ھاوئالاتيانى سقىل دروست بىت و راپەلە كۆمەلایەتە لىكدا برا و لىكچىراو پەكانى نىوان كۆمەلگەكان و نىوان كۆمەلگەكان و دەولەت بنیادەنئەتەو. توپۇرئەو پەكەش فۆكەس دەخەنە سەر پتوهرى بابەتەن: ۱. لىكترازان و تەبايى كۆمەلایەتە، ۲. پىادەكردنى دادپەرورەرى و ئاشتەواپى، ۳. ئابورى سياستى دواى قۇناغى شەر و مەملەت، تىروانين لە پەھەندە سياستى، كۆمەلایەتە، دەروونى، ئابورى و مېژووويە بەيەكداچوو و يەكترپەكانى نىوان ئەم بابەت و لا يەنە.

ئەم راپۇرتە بە پالېشتى نووسىنگە دانېشتووان و پەنابەران و كۆچ-ى سەر بەو زارەتە دەروەسى و لا يەتە يەكگرتتووەكانى ئەمريكا ئامادەكراو.

رېكخراوي نيو دەولەتە كۆچ (IOM) لە عىراق ۲۰۲۳

ھەموو مافىك پارىزراو. نابىت ھىچ بەشكى ئەم بلاقراو پە دووبارە بەرھەمبەتتەو، لە نيو سيستەمىكى گەراندەو دا ھەلگىرىت، يان بگوازرتتەو بەھەرچۇرىك يان رىگە و ھۆكارىكى ئەلېكترۇنى، ميكانىكى، چاپکردن و تۆمارکردن، بەبىت مۆلەتپيدانى بەنووسراوى پىشوخەتە لا يەنە بلاقەرەو.

وېنەكان: ئارام ھەكەم - IOM عىراق ۲۰۲۳

پیرست

0	سەرمايهی مرۆی
0	زانین
۸	تەندروستی
۹	سەرمايهی کۆمه‌لایه‌تی
۹	تۆر و رایه‌له‌کان و په‌یوه‌ندیه‌کان
۱۲	په‌یوه‌ندیه‌ متمانه‌یه‌کان (په‌یوه‌ندیه‌کان له‌سه‌ر هه‌بوونی متمانه)
۱۴	سەرمايهی سروشتی
۱۴	دۆخی سه‌ر چاوه‌ ئاوییه‌کان
۱۶	کوالیته‌ی که‌ش و هه‌وا و په‌وشی ژینگه
۱۷	سەرمايهی فیزیکی
۱۷	شوینی حه‌وانه‌وه
۱۸	خزمه‌تگوزاریه‌ گشتیه‌کان
۲۰	زه‌وی و زاری کشتوکالی
۲۱	سەرمايهی دارایی
۲۱	سه‌رچاوه‌ داها‌ته‌ جیگیره‌کان
۲۲	تۆره‌کانی سه‌لامه‌تی، کرێدت و په‌سید، تاسان
۲۳	سه‌رژمێری کۆکردنه‌وه‌ی سه‌رمايه‌ داراییه‌کان

ده‌ولت تارا‌دده‌یه‌ک تیا‌باندا به‌هێزه، له به‌ران‌به‌ر کۆمه‌لێک هه‌ستانه‌وه له‌و ناوچانه‌دا که دامه‌زراره‌کانی ده‌ولت تیا‌باندا لاوا‌زن.^۱

ئهم لایه‌نه نا‌جێگیر و گۆرا‌وانه به‌تایبه‌تی به‌سوودن بۆ تو‌نێ‌ینه‌وه و روانین له له بارو دۆخه‌ی باشوری عێراق، به‌تایبه‌تی به‌سره، زی‌قار و میسان. ئهم ناوچانه رووبه‌رووی پشت‌گۆ‌یخستنی گه‌شه‌پێدانی به‌رچاو و نایه‌کسانی و زیاد‌بوونی توند‌وتیژی تا‌وانکاری و سیاسی بوونه‌ته‌وه. هه‌روه‌ها سه‌رچاو سه‌روشتیه به‌رچاو‌ه‌کانیان تیدا‌یه، و له‌رووکه‌ش دا وا ده‌رده‌که‌وت که کۆمه‌لگایه‌کی فره‌ ئاینی یه‌ک‌گرتوو‌یان هه‌بیت. بۆیه، ئهم شیکاریانه‌ی خواره‌وه بۆ بارودۆخه‌کان له‌م پارێزگایانه‌دا - به‌ به‌کاره‌ێنانی داتا‌ی ئاماری ده‌رخستن- ده‌روانیتته‌ ئه‌و فاکتهرانه‌ی که کاریگه‌ری له‌سه‌ر هه‌ستانه‌وه‌ی تاک و به‌ کۆمه‌ل و شکسته‌کان: له‌رووی سه‌رمایه‌ی مرۆیی، کۆمه‌لایه‌تی، سه‌روشتی، فیزیکی و داراییه‌وه.

ئهم‌موونی کۆمه‌لگه‌کان له شکست یان هه‌ستانه‌وه پشت به‌ پۆلیک له‌ توانا و به‌ر‌پرسیاریتی یان یاسایی بوونی دام و ده‌زگا و دامه‌زراره‌کانی ده‌ولت یان بۆ نیوه‌ندگیر یکردن و رێ‌کخستنی په‌یوه‌ندییه‌کانی نیوان گروپ و چین و تو‌نێ‌ه‌کانی ها‌ولاتیان و، نیوان ئه‌و چین و تو‌نێ‌زانه و ده‌ولت، تا که‌مه‌تر لاوا‌ز و به‌هێز بن به‌ران‌به‌ر به‌ توند‌وتیژی‌یه‌کان! ئهم چوارچۆیه‌یه‌ ته‌نها جه‌خت له‌سه‌ر دا‌بێ‌نکردنی خزمه‌ت‌گوزاری و یاسایی یان به‌ر‌پرسیاریتی کۆمه‌لگه‌ی نیوه‌ند‌ه‌ولته‌ی ناکات، به‌لکو جه‌خت له‌سه‌ر ده‌ولت ده‌کاته‌وه بۆ هه‌بوونی په‌یوه‌ندی داد‌وه‌ری ستوونی (ده‌ولت-ها‌ولاتی) و ئاسۆیی (ها‌ولاتی-ها‌ولاتی). هه‌روه‌ها جه‌خت له‌وه ده‌کاته‌وه که شکست و هه‌ستانه‌وه ئه‌رکی به‌هێزی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی و تو‌نێ‌ه‌کانی دیکه‌یه و تو‌نێ‌ه‌کانی سه‌لامه‌تی و، هه‌روه‌ها ئه‌و سه‌رچا‌وانه‌ی بۆ خه‌لک هه‌م به‌ تاک و هه‌م به‌ گشتی و بۆ ته‌وا‌وی کۆمه‌لگه‌ به‌رده‌ستن.^۲ ئهم چوارچۆیه‌یه‌ ده‌توانیت یاره‌تیده‌ر بیت بۆ ده‌ست‌نیشانکردن و روونکردنه‌وه‌ی کۆمه‌لێک شکست له‌و شوێنانه‌ی که دۆخی

ئهم راپۆرت به‌شیکه له‌ پرۆژه‌ی تو‌نێ‌ینه‌وه‌یه‌کی گه‌وره‌تر (شکسته‌نی که‌ش و هه‌وا) که له‌گه‌ل راپه‌رگرتنی کۆمه‌لایه‌تی و رێ‌کخرا‌وی نیوه‌ند‌ه‌ولته‌ی کۆج (IOM)-عێراق-ه‌وه ئه‌نجام‌ده‌ریت. ئهم تو‌نێ‌ینه‌وه‌یه‌ش یه‌که‌مین ده‌رخستنی پر‌ووده‌کاری پارێزگاکانی باشوری عێراق له‌ما‌وه‌ی ده‌سال دا و ده‌روانیتته‌ دیموگرافیا‌ی دانیش‌توان، نیشه‌ج‌یبوون، ده‌ست‌گه‌یشتن به‌ خزمه‌ت‌گوزارییه‌کان، دۆخی ئابوری-کۆمه‌لایه‌تی، کشتو‌کال، کۆچ‌کردن، خۆش‌گوزهرانی، حکومرانی، ئه‌منیه‌ت و ته‌بایی کۆمه‌لایه‌تی. ئهم ده‌رخستنه‌ش له‌سه‌ر بنه‌مای رو‌پۆ‌یوه‌کی فراوانی سه‌ر ئاستی خێزانی دیت.

ئهم رو‌پۆ‌یوه‌ی شی‌وا‌زێکی خێزانی ده‌گرێته‌خۆ (که‌له‌سه‌ر دۆخی تێ‌ک‌رای هه‌موو خێزانه‌که جێبه‌جێ‌ده‌بیت و ده‌گرێته‌وه) و شی‌وا‌زی تاک و که‌سیش ده‌گرێته‌خۆ (کۆ‌کردنه‌وه و وه‌رگرتنی دیدی به‌شداربووان)، هه‌روه‌ها شی‌وا‌زێکی لیست-یش ده‌گرێته‌خۆ (کۆ‌کردنه‌وه و وه‌رگرتنی تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی هه‌ر ئه‌ندامێکی خێزان). به‌ کۆی گشتی، ۳،۹۰۴ به‌شداربوو له‌ ما‌وه‌ی نیوان کانونی یه‌که‌می ۲۰۲۰ تا کانونی دو‌هه‌می ۲۰۲۱ له‌سه‌رانه‌سه‌ری ۱۸ قه‌زای پارێزگاکانی به‌سره و زی‌قار و میسان رو‌پۆ‌یوکران و بۆ‌چوونیان وه‌رگیرا. بۆیه، نموونه‌کان به‌شی‌وه‌یه‌کی ئاماری ده‌خه‌ینه‌روو له‌سه‌ر ئاستی پارێزگا و له‌سه‌ر ئاستی قه‌زا، له‌پال ئه‌وه‌شدا، نموونه‌کان دا‌به‌ش‌ده‌کرینه‌ سه‌ر چه‌ند گروپێکی بچوو‌کت‌ری نموونه به‌پێی شوێنی شاری و لادێی و جێ‌نده‌ر، به‌مه‌ش نموونه‌کان ه‌ی به‌شداربووانی شار و لادین به‌ نێر و مه‌ت وه‌. هه‌روه‌ها ده‌رئه‌نجامه‌کانی ئهم پرۆژه‌یه‌ راپۆرتێکه‌ ده‌ر‌باره‌ی ده‌رخستنی خێزان که پارێزگاکانی به‌سره، زی‌قار و میسان ده‌گرێته‌خۆ، جگه له‌وه‌ش دوو کورته‌ راپۆرتی بابه‌تی دیکه‌ش ده‌گرێته‌خۆ له‌سه‌ر شی‌وه‌ جۆرا‌و‌جۆره‌کانی خسته‌سه‌رکار و په‌را‌ویز‌خستن. له‌گه‌ل هه‌موو ئه‌مانه‌ش دا پۆرتالیکی ئۆن‌لاینی ئینته‌رنیته‌ی تیدا‌یه که هه‌موو ئه‌و راپۆرتانه، شیکارییه‌کان، ئه‌نجامه‌ سه‌ره‌کییه‌کان، داش‌بۆرد و سه‌کۆ و کۆمه‌له‌ی داتا گشتیه‌یه‌کانی تیدا‌یه تا به‌کار به‌ی‌ندری‌ن.

1 بانکی جیهانی، راپۆرتی گه‌شه‌پێدانی جیهانی: شه‌ر و مملانی و ئاسایش و گه‌شه‌پێدان (واشنتن دی سی، بانکی جیهانی، ۲۰۱۱)، ژ. ۱۶.
 ۲ نادیه سدیقی، رۆجه‌ر گۆوی و ئاسۆ ئه‌مین شوان، دووباره‌ دارشته‌وه‌ی چوارچۆیه‌ی شکستی کۆمه‌لایه‌تی له‌ شوێنه‌کان یان ئاواره‌بوونی درێژ‌خایه‌ن و ده‌ست‌کردن به‌ گه‌ران‌ه‌وه له‌ عێراق: ریه‌ری پرۆگرام دانان (به‌غدا: رێ‌کخرا‌وی IOM، ۲۰۲۱).
 ۳ هه‌مان سه‌رچا‌وه‌ی سه‌رمه‌وه، ئامی دارتاش، هه‌ستانه‌وه‌ی کۆمه‌لگه‌ له‌ به‌ران‌به‌ر توند‌وتیژی‌یه‌ تایی‌یه‌یه‌کان له‌ شاری به‌غدا (نیویۆرک: سپرینگه‌ر، ۲۰۱۴)، پار جین لوک دو‌بواس، باتریسیا هایگبیرت و ئامی سو‌فی برۆلیت، (به‌یه‌که‌وه به‌سته‌وه‌ی دۆخی شکسته‌کان به‌ شکسته‌ مرۆیی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کان)، ئه‌خلاقیات و ئابوری، ژ. ۱.۷ (۲۰۱۰): ۱۸-۱.

سرمایه ی مروی

نیشته جیبوونی پتویست دهگات بۆ ئهوهی بتوانن کار بکهن، ئهمانهش ههموویان زۆر گرنگن بۆ کۆتایهی هینان به ههژاری و هینانهکایه کومه لگهیهکی گشتگیر له خوگره ههمووان^۴. سرمایهیهی مروی بۆ پاریزگاکانی بهسره و زیقار و میسان لیرهدا به ووردی لیکۆلینهوهی لهسر کراو جهخت خرایه سر زانیاری و توانای کارکردن و رهوشی تهنروسستی^۱.

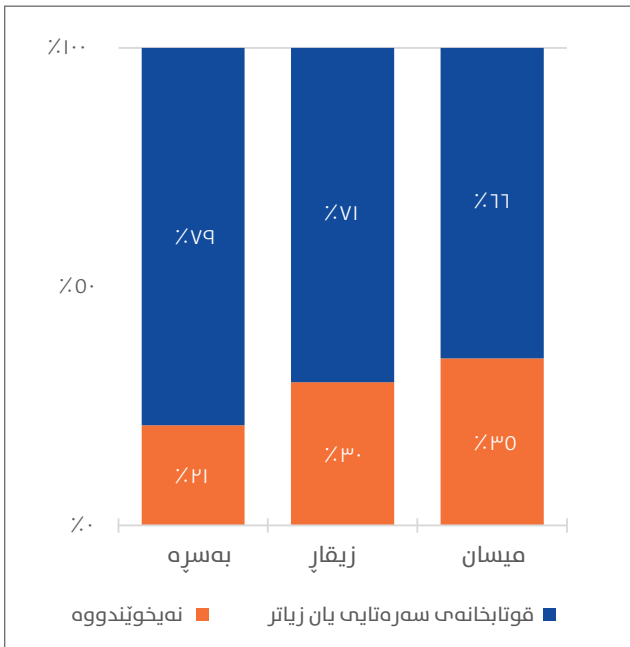
سرمایه ی مروی بریتیه له زانین و لیهاتووی و توانای کارکردن و تهنروسستییهکی باش که ریگه به تاکهکان و خیزانهکان دهتات تواناکانی خوین و هک ئه ندامیکی به رهه مهینهری کومه لگه به کاربینن^۴. هاو لاتیان به دواوی وه به رهینان دا دهگهرین و ده یانهویت ئه و دۆخه تیه پرینن. بۆ دنیابوونه لهوهی که ههموویان دهستیان به پهروهده و خویندن و چاودیری تهنروسستی و کار و پیشه و شارهزایی و شوینی

خال سه رهکی: سرمایهیهی مروی ره و باشتربوونه به شیوهیهکی سه رهکی له بهر ئهوهی دهسگه یشتن به پهروهده خویندن و به دهس تهینانی پروانامه له نیو نهوهی گه نجدا له زیادبووندایه. توانای مروی به کار نه هینراو ههیه له نیو ژنان دا بۆ ئهوهی بینه به شیکی چالاک له کهرته ئابووریهکان، به تایبهتی له گه ل بهرز بوونهوی ئاستی خویندنیان. ههروهها توانای وهگرتنی ئاستی گرنگه یندان و چاودیری پتویست بۆ چاره سه رکردنی کیشه تهنروسستییهکان به ره ستهیکی سه رهکیه. بهسره له دۆخیکی باشتردایه سه بارهت به ئاستی سرمایهیهی مروی به بهراورد به زیقار و میسان.

زانین

به بهراورد کردنی ئاستی خویندن له سێ پاریزگاکه دا، جیاوازیه گرنگه که ئهوهیه که **بهسره ریژهیهکی زۆر که متری ئه و خیزانانهی تیدایه که هیچ پروانامهیهکی خویندنیان نییه** له نیوان ئه و ئه ندامانهی خیزان که ته مه نیان له سهرووی ۱۲ سآلهوهیه (شیوهی ۱).

شیوهی ۱. ریژهی سه دی ئه و که سانهی که هیچ پروانامهیهکی خویندنیان نییه به بهراورد له گه ل ئه وانیهی که لانی که م پروانامه ی سه ره تاییان ههیه

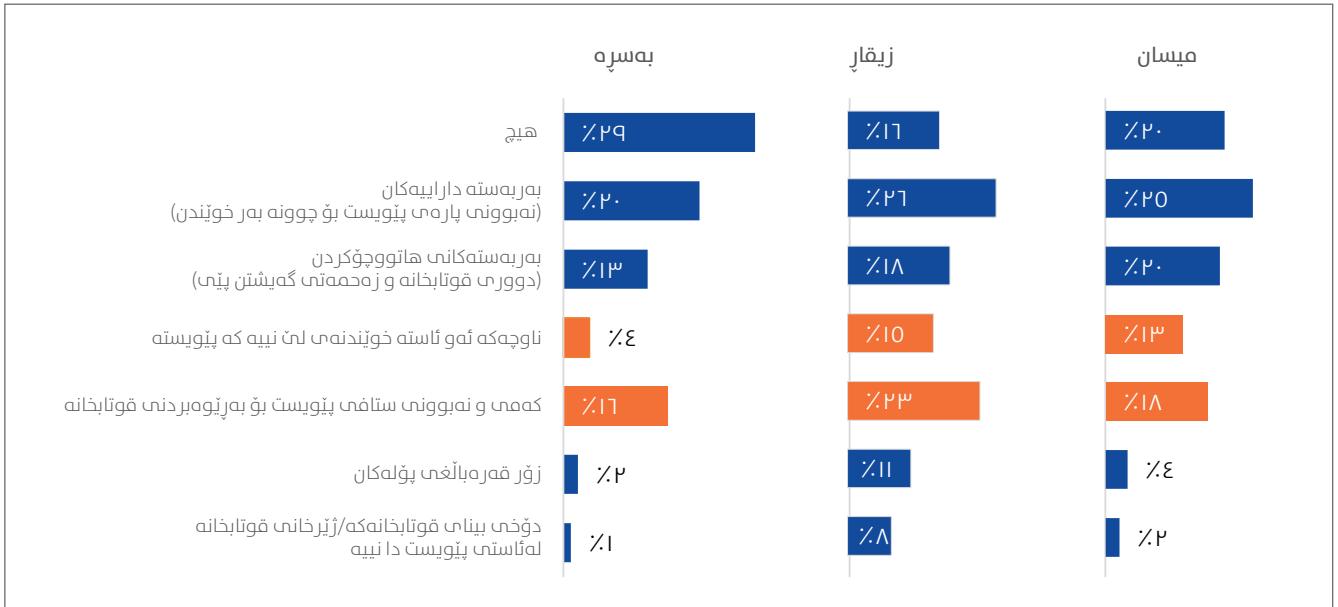
یپهروهده و خویندن، به دیاریکراویش دهسگه یشتن به خویندن، به شیکی زۆر گرنگی سرمایهیهی مرویه. ئه مهش به تایبهتی راسته له و حاله تانهی که ئه زمونیک زۆر و دووردیژ و میژووی و پشتگو یخستنی گه شه پیدان ههیه له باشوری عیراق. به لگه ئه و پشتگو یخستنه و گه شه سهندنی وورده ووردهی دووشتی نایه کسان و ناهاوتان و نابهرانه، ده کریت ئه مهش له هه ولهکانی به دهس تهینانی خویندندا بیئریت. لیره خویندن ئامازه به ته واوکردنی لانی که م قوتابخانهی سه ره تایی دهکات. داتاکانی ئه م لایه نه له روپۆیهیهکی ده رخستنه وه ره گه راون، که تیایدا داوا له هه ر به شداربوویک کرا که به رزترین ئاستی خوینده واری هه ر ئه ندامیکی خیزان چیه بۆ ههموو ئه و ئه ندامانهی خیزان که ته مه نیان ۱۲ سآل و به ره و سه ره وهیه.

۴ بانک جیهانی، پیرستی تازه کراوهی سرمایهیهی مروی ۲۰۲۰: سرمایهیهی مروی له سه رده می کۆرؤنا دا (واشتتن دی سی: بانک جیهانی، ۲۰۲۰) بۆ پیناسه تاز ه کراوهی سرمایهیهی مروی، پروانه: <https://www.worldbank.org/en/publication/human-capital/brief/the-human-capital-project-frequently-asked-questions#HCP2>
 ۵ هه مان سه رچاوهی پینشو.
 ۶ به شیوهیهکی تیروته سل لیکۆلینه وه له کارو کاسبی و خستنه سه رکار ده کریت هه ره که یان له راپۆرتیکی باهتیی به جیا له چوارچیهی ئه م پرۆژهیه دا.

لادییه‌کان پارێزگای به‌سره‌ش تارا‌دده‌یه‌ک پش‌گو‌ئ‌خراون (١٨٪ به‌رانبهر به ٢٣٪). هه‌ندیک له‌و هۆکاره‌ پالنه‌ریانه‌ی نه‌چوونه‌ به‌ر خۆب‌ندن په‌یوه‌ندیان به‌ پش‌گو‌ئ‌خسته‌وه‌ هه‌یه‌، به‌تایبه‌تی له‌ ناوچه‌ لادییه‌کانی پارێزگای زیقار و میسان دا، وه‌ک نه‌بوونی ستافی قوتابخانه‌، نه‌بوونی قوتابخانه‌ به‌ واقعی‌ به‌ ته‌واو و سنووداری‌بوونی ئاسته‌کانی خۆب‌ندن (شێوه‌ی ٢).

ئه‌م جیاوازی و بۆشاییه‌ گه‌وره‌تر ده‌بێت کاتی‌ک به‌راوردی نیوانه‌ خێزانه‌ شاری و لادییه‌کان ده‌که‌ین له‌ پارێزگای زیقار و میسان دا. به‌تایبه‌تی **رێژه‌ی ئه‌و خێزانه‌ لادییه‌کانی که‌ نه‌یان خۆب‌ندوووه‌ له‌ هه‌ردوو پارێزگای میسان و زیقار دا هێنده‌ و نیوو بۆ نزیکه‌ی دوو هێنده‌ی ژماره‌ی ئه‌و خێزانه‌یه‌ که‌ نه‌یان خۆب‌ندوووه‌ له‌ ناوچه‌ شارییه‌کانی هه‌مان دوو پارێزگاکه‌دا** (له ٣٥٪ به‌رانبهر به ٢٢٪ له‌ زیقار و میسان، ٤٥٪ به‌رانبهر ٢٦٪ له‌ میسان. له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌، جیاوازییه‌کانی نیوان خێزانه‌ شارییه‌کان و خێزانه‌

شێوه‌ی ٢: به‌ریه‌سته‌کانی به‌رده‌م ده‌ستگه‌یشتن به‌ خۆب‌ندن

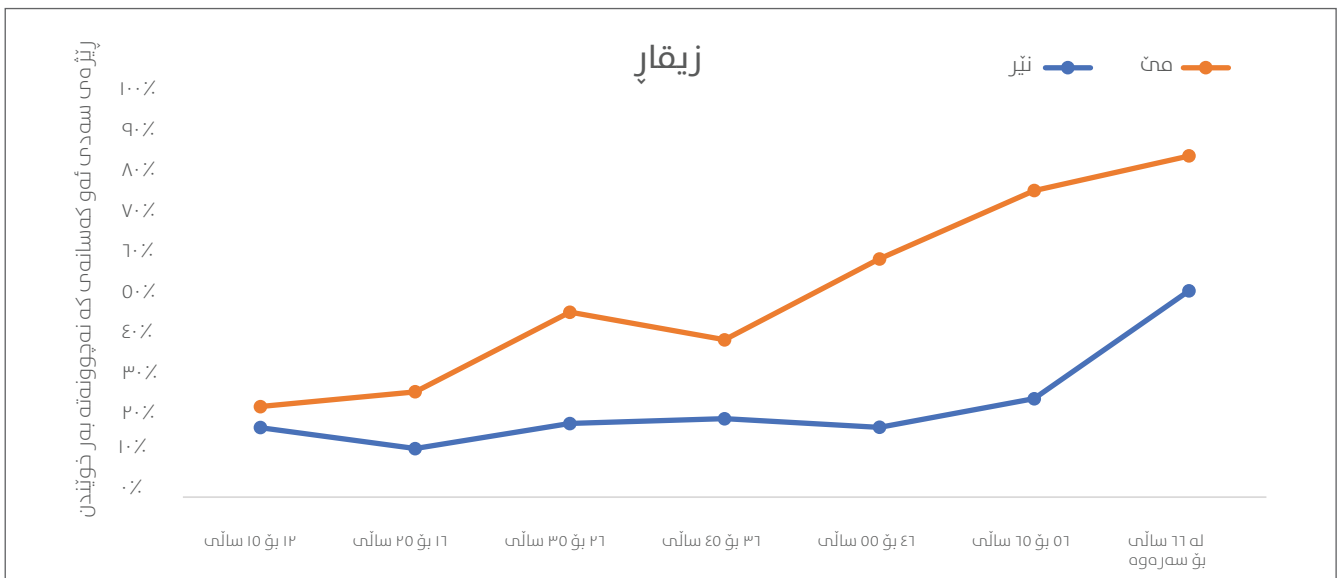
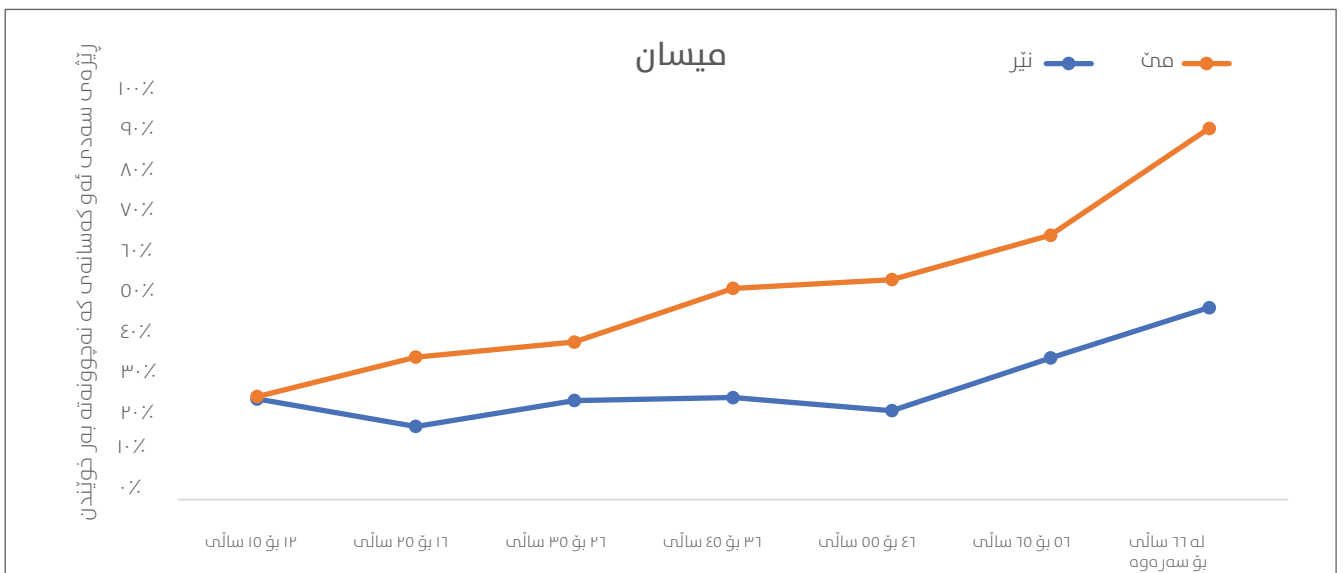
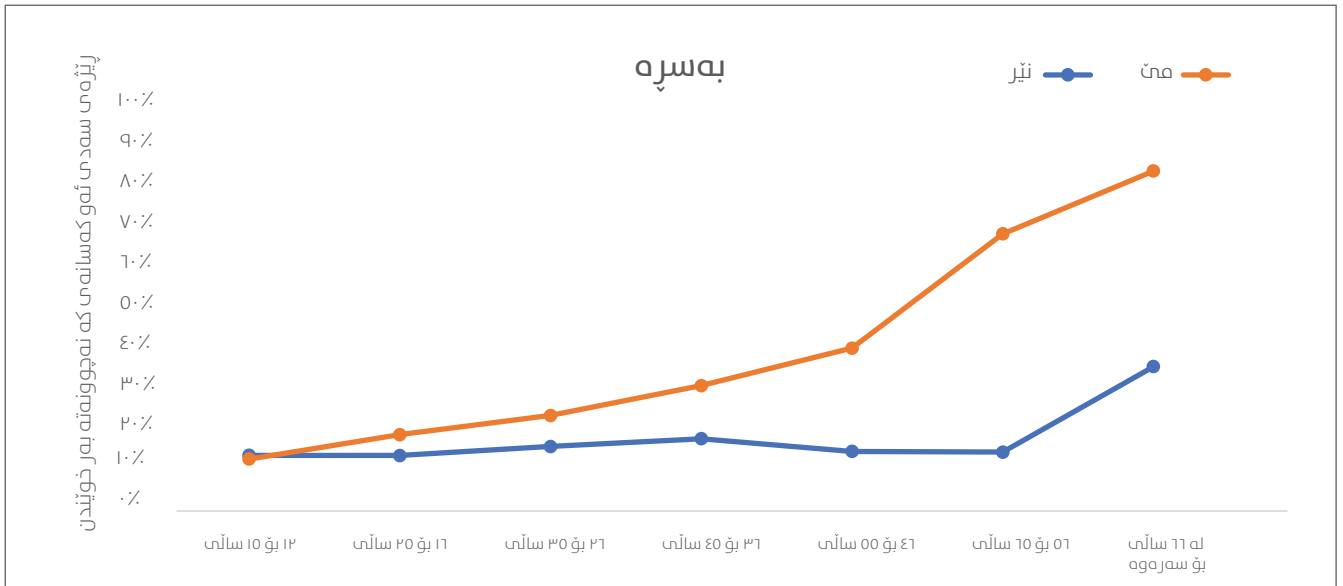

تێبینی: ده‌کریت زیاتر له‌ وه‌لامیک هه‌لبێژیری

ئه‌م ده‌رئه‌نجامانه‌ په‌یوه‌ستن به‌ ئافره‌تانی شوپنه‌ شارییه‌کان له‌م پارێزگایه‌دا؛ ئافره‌تانی ناوچه‌ لادییه‌کان هێشتا له‌ دواوه‌ن له‌م ڕوه‌وه‌، جیاوازی ره‌گه‌زی له‌ خۆب‌ندن دا هێشتا پارێزگای زیقار دا شتیکی به‌رچاوه‌، له‌سه‌رانسه‌ری شوپنه‌کانی پارێزگاکه‌دا.

له‌ هه‌مان کاتدا، ته‌واوکردنی خۆب‌ندن له‌م پارێزگایانه‌دا به‌ تێپه‌ر‌بوونی کات زیادی کردوووه‌ (شێوه‌ی ٣). له‌ ماوه‌ی نیوان دوو نه‌وه‌دا، ئافره‌تان له‌ به‌سره‌ به‌ تایبه‌تی و، میسان له‌ ڕوه‌ی ته‌واوکردنی خۆب‌نده‌وه‌ گه‌یشتوو‌نه‌ته‌ ئاستی پیاوان له‌ پارێزگاکه‌دا.

شیوه‌ی ٣: کهمی ئاستی خۆینده‌واری به‌پیتی ره‌گه‌ز و ته‌مه‌ن له هه‌ر پارێزگایه‌ک دا

نه‌چوونه بهر خویندنه‌وه هه‌یه. ئەم داینامیکه‌ت و گۆراویه به تیرو ته‌سه‌لی لیکۆلینه‌وه‌یان له‌سه‌ر ده‌کریت له راپۆرت (خستنه سەرکار له باشوری عێراق: ئانگاراییه‌کانی به‌رده‌م گه‌نجان و ئافره‌تان).

له کۆتاییدا، سه‌ره‌رای ئەم ده‌ستکه‌وتانه له پارێزگاگان و له‌نیو په‌گه‌زی ئافره‌تان و پیاوان دا، به‌لایه‌نی که‌مه‌وه له هر ده‌گه‌نجیک په‌کیان (ته‌مه‌ن ۱۲ بۆ ۲۵ ساڵ) هه‌شتا خویندنی ته‌واو نه‌کردوه.

به‌لام ده‌بێت تێبینی ته‌وه‌ش بکریت که توانای ئافره‌تان بۆ به‌شداریکردن له هه‌یزی کاردا هه‌ر سنوورداره، ته‌نانه‌ت له‌گه‌ڵ ته‌واوکردنی خویندنی به‌م شێوه به‌رچاوه. ته‌نیا له‌نیوان ۵ بۆ ۷٪ی ئافره‌تان ته‌مه‌ن گونجاو بۆ کار له سه‌رانسه‌ری پارێزگاگاندا کار ده‌که‌ن. به به‌راورد به نزیکه‌ی له ۵۳٪ی پیاوان که کار ده‌که‌ن. ئەم نه‌توانینه بۆ به‌شداریکردن له بازاری کاردا په‌یوه‌ندی به داب و نه‌ریته‌کان و به نایه‌کسانی له ئه‌رک و به‌رپرسیاری تێبیه‌کانی ماله‌وه هه‌یه که ئافره‌تان و پیاوان هه‌یانه. هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندی به که‌له‌پوری که‌م خویندن یان

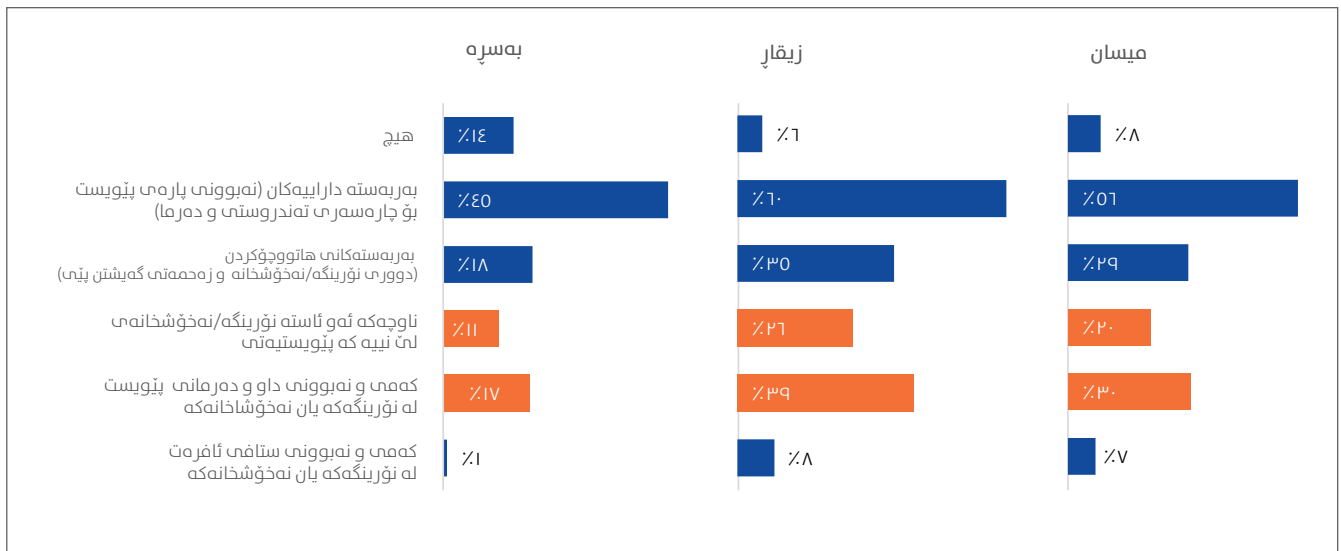
ته‌ندروستی

و نه‌خۆشخانه گه‌شتیه‌کان وه‌رگرتوه.

به‌لام ئەم رێژه به‌رزیه‌ی ده‌ستگه‌یشتن به چاره‌سه‌ره و چاودێری ته‌ندروستی به‌و مانایه‌ نییه که ئەو ئاسته چاودێریه‌ی خه‌زانه‌کان پێویستیانه، وه‌ریانگرتوه. له‌و خه‌زانانه‌ی که پێویستیان به چاودێری ته‌ندروستی هه‌بوو، ئەم نه‌بوونی چاودێری ته‌ندروستی به شێوه‌یه‌کی به‌رچاو باسی لێوه‌کرا، که ئەمه‌ش به‌هۆی زۆری تێچووی داراییه‌وه. به‌لام له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا به‌هۆی ئەو راستیه‌وه بوو که به شێوه‌یه‌کی زۆری دامه‌زراره‌کان و ده‌رمان و چاره‌سه‌ری پێویستیان له‌به‌رده‌ستا نه‌بوو (شێوه‌ی ۴). ئەم هۆکاره‌ی دواتریان به‌شێوه‌یه‌کی زۆر له پارێزگای زیقار، ئینجا میسان و پاشان به‌سه‌ره باسی لێوه‌کرا، له‌گه‌ڵ هه‌بوونی جیاوازییه‌کی که‌م له‌نیوان به‌شداربووانی لادێی و شاری دا.

ته‌ندروستی باش به‌ره‌تیه‌ی بۆ خۆشگوزه‌رانی گه‌شتی و به‌ره‌مه‌داریه‌تی، به ته‌واوکردنی خویندنی شێوه‌وه. زیاتر له سێ له‌سه‌ر چواری به‌شداربووان له سێ پارێزگای باشور ئاماژه به‌وه ده‌که‌ن که ئەندامێکی خه‌زانه‌که‌ی له سالی رابردوودا پێویستی به چاودێری پزیشکی هه‌بوو، به‌لام جیاوازییه‌کی که‌م له‌نیوان دانیه‌شتوانی شاری و لادێی پارێزگاگان هه‌یه. له‌نیو ئه‌وانه‌ی که پێویستیان به چاودێری ته‌ندروستی هه‌بوو، نزیکه‌ی هه‌موویان توانیان ده‌ستیان به دامه‌زراره پزیشکیه‌کان بگات، ئەمه‌ش ده‌رخه‌ری ئەوه‌یه که چاودێری ته‌ندروستی به واقیعه‌ی بوونی هه‌یه، ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر هه‌ندیک جار دووریش بێت. نیوه‌یان چاودێری ته‌ندروستیان له‌لایه‌ن پزیشکیه‌کی تایبه‌ت یان نۆرینه‌که‌وه وه‌رگرتوه. ئینجا ئه‌وانی دیکه له‌لایه‌ن ناوه‌ند و بنکه‌ی ته‌ندروستی سه‌ره‌تایی

شێوه‌ی ۴: به‌ره‌سته‌کانی به‌رده‌م ئاسته‌کانی وه‌رگرتنی چاودێری ته‌ندروستی پێویست

تێبینی: ده‌کریت زیاتر له وه‌لامیک هه‌لبێزێری

سرمایه ی کۆمه لایه تی

بۆ هاوکاری و ههماهنگی و هه بوونی تۆر و رایه له ی سهلامه تی نافهرمی ده کات^۸. له کاتی کدا هم به شان زۆر گرنگ بۆ کۆمه لگه یه کی فرهی و دیموکراتی، ده توانیت هم جۆره سرمایه یه کاریگهری نهرینی هه بیته گهر تۆر و رایه له و داب و نهرینه کان به پهی پله بندی و پهراویزخستن و نه گرتنه خۆ و تهانه ت رق له وان ی دیکه و له بیگانه بن و خۆیان گیرۆده ی لایه نگر ی نه و سیستمه کۆمه لایه تی و سیاسی دامه زراوه تاک کۆمه لایه تی و تاک کلتوری به کهن^۹. له م راپۆرته دا سرمایه ی کۆمه لایه تی له پارێزگای به سره و پارێزگای زیقار و میسان له رێگه ی تۆر و په یوه ندیه کانه وه لیکۆلینه وه له سر ده کرایت (متمان به دامه زراوه کان و به شداریکردن) و په یوه ندیه متمان به کان (له کۆمه لگه یه کی فراوانتر و کۆمه لگه یه کی که ده ور به نهره نزیکه که ش ده کرایته خۆ).

له م راپۆرته دا سرمایه ی کۆمه لایه تی په یوه ندی به و تایه تمه ندیه یه کۆمه لگه وه هه یه که بریتین له تۆر و رایه له کۆمه لایه تییه کان، داب و نهرینه کان ی ئالوگۆرکردن و هه بوونی متمان به یه کتری، که هه موو ته مانه ئاسانکاری ده کهن بۆ هاریکاری و ههماهنگی له نیوان ها ولاتیان بۆ به رزه وه ندی هاوبه شیان^۷. ده توانیت هم جۆره سرمایه یه له رێگه ی تۆره ستوونی یان ئاسۆیه کانه وه په ره یان پبدریت که متمان به و توانی ها ولاتیان بۆ کارکردن به یه که وه و فراوانکردنی ده سنگه یشتن به دامه زراوه کان زیاد ده کات (بۆ نموونه، دامه زراوه سیاسی یان مه دهنیه کان). ته ندامبوون له گروه فه رمیه کان که زۆره ی جار دبته هۆی پابه ندبوون به یاسا و ریس و سزا په سه نکراوه هاوبه شه کان و، ده بیته هۆی هه بوونی ئالوگۆرکردنی په یوه ندی و متمان به که ئاسانکاری

خالی سه ره کی: هه ندیک جیاوازی و جه مسه رگری له نیوان په یوه ندیه ستوونی و ئاسۆیه کان دا هه یه. ها ولاتیان له گهره ک و گونده دیاریکراوه کان متمان به یه کتر ده کهن و یارمه تی یه کتر ده دن و ئاسۆیه کان مامنا وه ندی ریکخستن هه یه بۆ کاری کۆمه لایه تی و چالاک به کۆمه ل و به هه ره وه زی. له وانیه ته هم ریکخستن وه لایه کی بیت بۆ سرمایه یه کی کۆمه لایه تی ستوونی لاواز، به هۆی نه بوونی متمان به و پشت به ستن به دامه زراوه فه رمی و عاده تییه کان. هه ره ها متمان به له ئاسۆیه کی فراوانتری کۆمه لگه ش دا تاراده یه که مه.

تۆر و رایه له کان و په یوه ندیه کان

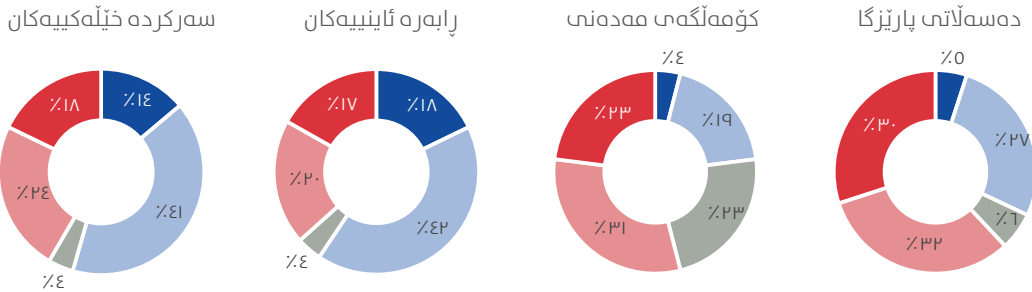
به هه مان شیوه، ئاسۆیه که می متمان به **به کۆمه لگه ی مه دهنی شتیکی به رچا و جی سه رسورمانیه** – ته گهر بیتو کۆمه لگه ی مه دهنی هه ر دید و بۆچوونیکی هه بیت، ده بیت ره چاوی رێژه ی زۆری (نازانم) له وه لامه کان به شداربووان بکرایت له مباره یه وه. له وانیه ته مه ره نگدان وه ی کۆمه لگه یه کی مه دهنی لاواز یان که می هه بوونی واقیعی ته و ریکخراوانه بیت.

متمان به ده و ته و نهریت و لایه نه مه دهنیه کان له ئاسۆیه کی زۆر به رز دا نییه له و پارێزگایانه دا (شیوه ی 0). ته نهانه ته و لایه نانه شی که زۆرتین متمان به یان پبده کرایت، که سه رکرده خپله کییه کان و رایه ره ئاینیه کان، ته نه نزیکه ی ۱۴٪ بۆ ۱۸٪ ی دانیه ستوان متمان به کی ته واویان پبیان هه یه و، ۴۳٪ بۆ ۴۴٪ یان متمان به کی ته وا و نا، **به سه زۆریان پبیان هه یه. دانیه ستوان متمان به کی که میان به ده سه لاتدارانی ناوچه یی و خۆجی پارێزگایان هه یه:** ته مه ش به تایه تی بۆ پارێزگای زیقار راسته.

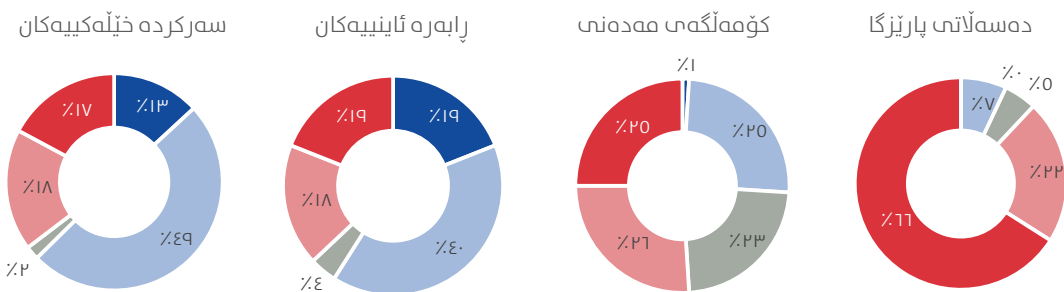
۷ . رۆبیرت بوتمان، (کۆمه لگه یه کی خۆشگوزهران)، دیدی ته مریکی، ۴، ژ. ۱۳ (۱۹۹۳): ۳۵-۴۲.
۸ . دیفد (DFID)، په ره کانی رنمایه کار و کاسی و بژیوی ژبان-ی به رده وام، (له ندهن: DFID، ۱۹۹۹).
۹ . ئه ندریو نۆرتن و ئارجان دی هان، (ته باهی کۆمه لایه تی: گه توگۆ تیورییه کان و جیه جیکردنه کرداره کییه کان له رووی ئیش و کاره وه)، تویژینه وه ی باگراوندی له راپۆرته گه شه پیدانی جیهانی ۲۰۱۳ (واشتن دی ی بانکی جیهانی، ۲۰۱۲).

چەند متمانەت که ئەم لایەنانە خوارەوه به‌باشترین شێوه کار له‌بەرژه‌وه‌ندی هه‌موو دانیش‌توانی شوێنه‌که کارده‌که‌ن

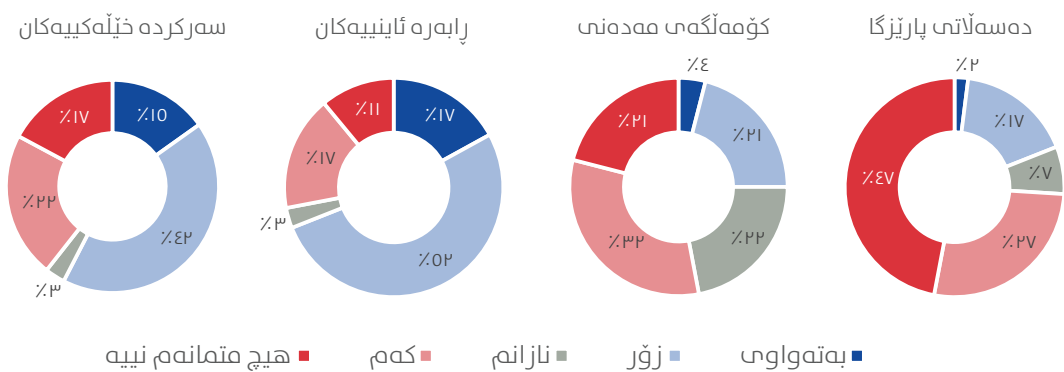
به‌سره

زیقار

میسان

■ به‌تواوی ■ زۆر ■ نازانم ■ که‌م ■ هیچ متمانهم نییه

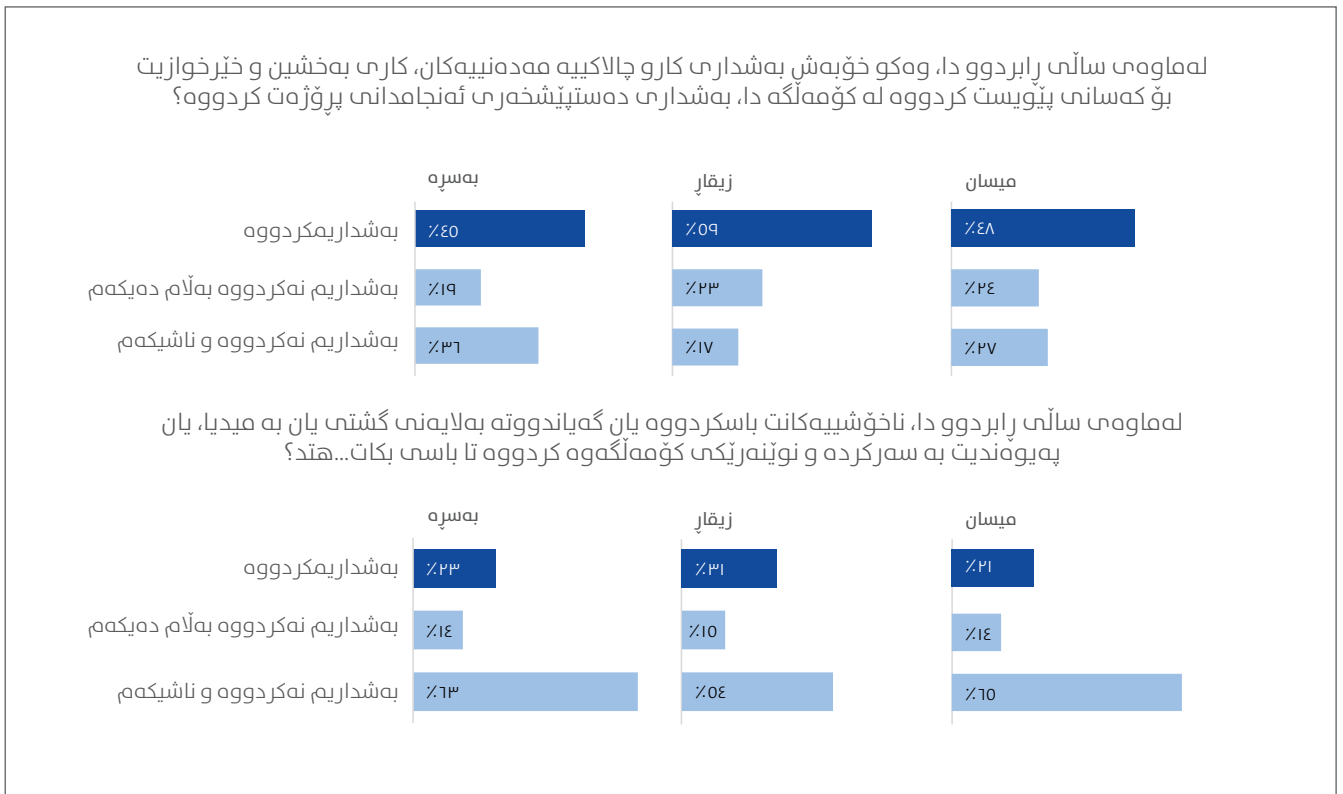
ئهم ده‌رئه‌نجامانه‌ ره‌نگدانه‌وه‌ی دۆخێکن که‌ تێیدا پێکهاته و هه‌یکه‌لیه‌تی ده‌سه‌لاتی ئیستا به‌ئه‌گه‌ری زۆره‌وه نوێنه‌رایه‌تی و به‌شداریکردنی ئافره‌تان سنووردار ده‌کات، که‌ تیاپاندا دانیش‌توانی ناوچه‌ لادییه‌كان هه‌ست به‌ پشتگۆیخراوی ده‌که‌ن له‌لایه‌ن ده‌وڵه‌ته‌وه‌ و، دانیش‌توانی ناوچه‌ شاریه‌کانیش هه‌ست به‌وه‌ ده‌که‌ن که‌ سه‌رکرده‌ خێله‌کی و ئاینیه‌كان ده‌سه‌لاتێکی ناپۆیستیان هه‌یه‌.

لێره‌دا جیاوازییه‌کی زۆر گرنگی په‌گه‌زی ده‌رده‌که‌وێت، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی که‌ ئافره‌تان باسی ئه‌وه‌یانکرد «به‌هیچ شێوه‌یه‌ک متمانەیان نییه‌» زۆر له‌ پیاوان سه‌باره‌ت به‌ هه‌بوونی متمانە به‌ لایەنانە سهره‌وه. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا، دانیش‌توانی لادیی له‌ زیقار و میسان زیاتر بۆچوونی نهرینیان هه‌یه‌ سه‌باره‌ت به‌ حکومه‌ته‌ خۆجێیه‌كان و ده‌سه‌لاتدارانی پارێزگا، له‌ کاتی‌دا دانیش‌توانی ناوچه‌ شاریه‌کان که‌متر مه‌یلی ئه‌وه‌یان هه‌یه‌ متمانە به‌ سه‌رکرده‌ خێله‌کی و ئاینیه‌كان بکه‌ن.

بیینریت بۆ‌ئو متمانه‌که‌مه‌ی که به دامه‌زراره‌وه‌کان و لایه‌نه‌کان هه‌یانه و. داوا‌ی ئه‌وه‌یان لیکنه‌ی که باشتر زخمه‌تی کومه‌لگه و هاو‌لاتیان بکهن. له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی که پیده‌چیت دانیش‌تووانی ئه‌و پاریزگیانیه‌ی باشور چالاک بن و هانی کومه‌لگه‌کانیان بدن تا تنانته له‌سهر شه‌قامیش رووبه‌رووی توندوتیژی و سه‌رکو‌تکردن ببنه‌وه، که‌چی دیدوب‌و‌چوونیان له‌سهر هه‌ل‌ب‌زاردنه‌کان نه‌رینه‌ی، پینان وایه به‌شداریکردنیک ته‌قلیدپانه له کاروباری گشتی دا، گۆرانکاری ئه‌رینه‌ی به‌دوا‌ی خۆیدا ده‌ه‌نینیت^۳. ئه‌مه له‌وانه‌یه زیاتر جه‌خت بکاته‌وه له‌سهر خواستی ئه‌وان بۆ گۆرانکاری راسته‌قینه له بارودۆخی ئیستادا و باشترکردن و گۆرینه‌ی ئاستی نا‌ئومیدی‌ی‌ان که‌مکردنه‌وه‌ی ئه‌و بۆشاییه مه‌ده‌نیه‌ی که هه‌یه که پیده‌چیت بۆ هاو‌لاتیان ده‌ره‌چه و په‌نجه‌ره‌یه‌کی داخراو‌بوو‌یت، تا ئه‌و هاو‌لاتیان به‌توانن له‌و ریگه‌یه‌وه به‌شداري له‌کومه‌لگه بکهن، ناره‌زای و پرۆتستۆ خۆیان ده‌ربهرن و به‌شداري ده‌نگدان بکهن^۳.

له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی که داتا‌که ئه‌وه نیشانداده‌ت که ئاستی متمانه به دامه‌زراره‌وه‌کان له‌ئاسته‌کانی که‌م و مامناوه‌ند دایه، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌شداربووان به‌شداریان له‌چالاکیه مه‌ده‌نیه‌کان^۱ و تا راده‌یه‌کی که‌متر له کاروباری گشتی دا ده‌کهن. چالاکترین به‌شداربووان له‌هه‌م له به‌شداریکردن له کار و چالاکیه مه‌ده‌نیه‌کان دا له پاریزگی زیقار، ئینجا میسان، به‌لام بۆ به‌شدارینه‌کردن له کاروباری گشتی دا، له پاریزگی به‌سره‌ن (شیوه‌ی ۱). پیده‌چیت ئه‌م به‌شداریه مه‌ده‌نیه به‌هۆی بیر و چه‌مکی هاو‌کاری دوولایه‌نه‌وه بیت و به‌هۆی ئه‌وه بوو‌یت له هه‌رکو‌تیه‌کیش هاو‌لاتیان توانیان راسته‌و‌خۆ یارمه‌تی که‌سانیک بدن که پئویستیان به‌و یارمه‌تیه‌یه، به‌هۆی به‌رووپ‌ن‌ش‌چوونی دۆخ و گوزه‌رانی هه‌مووانه‌وه بیت. لیره‌دا به‌شداریکردن له کاروباری گشتی دا زۆریه‌ی کات له‌شیوه‌ی به‌شداریکردن له ناره‌زایه‌تی و پرۆتستۆکردن بووه، هه‌روه‌ها ئامانج لێ باشترکردنی ئه‌و ره‌وشه‌که بووه که هه‌یه، له‌وانه‌یه ئه‌مه‌ش له هه‌ندیک باردا وه‌ک وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌و هاو‌لاتیان

شیوه‌ی ۱: به‌شداریکردن له کاروچالاکیه مه‌ده‌نی و کاروباری گشتی دا به‌پیتی پاریزگا

۱- بۆ نموونه، خۆبه‌خش، خیری، یان ده‌ستپ‌ن‌ش‌خه‌ری بۆ جیه‌ج‌یکردنی پرۆژه‌ی گه‌ره‌ک.
 ۲- بۆ نموونه، باسکردنی ناخۆشیه‌کان یان داواکردن به‌شیوه‌یه‌کی ئاشکرا یان له‌میدیاوه، یان په‌یوه‌ن‌دیکردن به‌ سه‌رکرده و نوینه‌ری کومه‌لگه‌وه بۆ باسکردنی ئه‌و ناخۆشیه‌نه.
 ۳- نزیکه‌ی هه‌موو به‌شداربووان له (٪۸۶) یان باسی ئه‌وه‌یانکرد که یان که‌میک یان هیچ متمانه‌یه‌کیان به‌وه نییه که هه‌ل‌ب‌زاردنه‌کان بکرینه‌ کردار و له‌جیتی چاره‌روانی هاو‌لاتیان دابن و گۆرانکاری ئه‌رینه‌ی دروستبکهن. بروانه ریکخراوی IOM و راوه‌رگرتنی کومه‌لایه‌تی، شکسته‌نی که‌ش و هه‌وا: ده‌رخستنی خیزان له باشوری عیراق، به‌سره، زیقار و میسان (به‌غدا: ریکخراوی IOM ۲۰۲۲).
 ۴- لویسا له‌فلوک و ئیمپلین مأل فاتۆ، (هاواری ئومید و بیده‌نگی نا‌ئومیدی)، واشنتن پۆست، ۲۱ نیسانی ۲۰۲۱ و. نادیه سدیقی و خۆگر وریا موحه‌مه‌د، جوته‌کان به‌ له‌ میکانیزمه‌کا: ناخۆشیه‌کانی کومه‌لگه و ده‌ره‌چه‌کانی ده‌رفه‌ت بۆ گێرانه‌وه‌ی دادپه‌روه‌ری و ره‌وشی راگوزه‌ری دادپه‌روه‌ری-چاره‌سه‌رکردنی یاسایی و دادپه‌روه‌رانه‌ی پێش‌لایه‌کانی مافه‌کانی مړوږ (هه‌ولێر، راوه‌رگرتنی کومه‌لایه‌تی، ۲۰۲۲).

په یوهندییه متمانه ییهکان (په یوهندییهکان له سه ره هه بوونی متمانه)

له پارێزگایه که وه بو پارێزگایه که دیکه ناگۆرێت، به لام له نێو دانیشتوانی شاریی دا که متهر متمانه به یه کهتری ده کهن، به به راورد به دانیشتوانی ناوچه لادییهکان.

متمانه ی نێوان ئەندامان و هاوڵاتیانی کۆمه لگه هاوشیوه ی متمانه کردنیانه به دامه زراوهکان. شیایه باسه، که میک زیاتر له نیوه ی به شداریبووان باسی ئەوه یانکرد که دیدو بو چوونیان له مباره وه ئه رێنیه (خشته ی ۱). ئەم جیاوازیانه ش

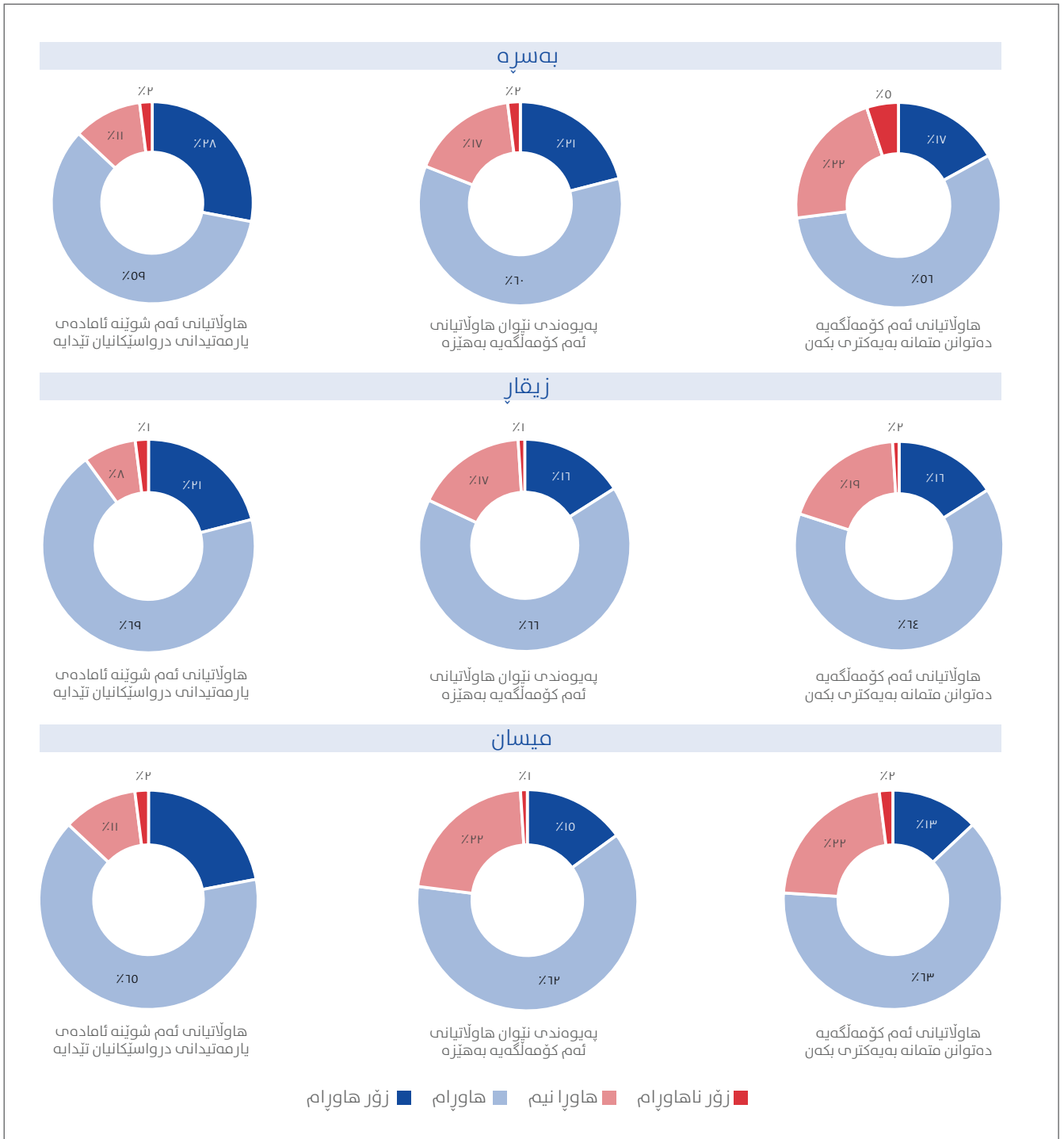
خشته ی ۱: ئاستی متمانه کردن به یه کهتری له نێوان هاوڵاتیانی کۆمه لگه به پێی پارێزگا

میسان	زیقار	به سه ره	تا چه ند متمانه به هاوڵاتیان ده که ی له چین و توێژ و عه شیره ت و کۆمه لگه که ی ناو ناحیه که ت.
٪۹	٪۹	٪۱۳	به ته واوی
٪۴۷	٪۴۰	٪۴۱	زۆر
٪۳۰	٪۳۷	٪۳۷	که م
٪۸	٪۱۳	٪۹	هیچ
٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	کۆی گشته ی

زۆری و به ربلاویه تی راده ی به شداریکردن له کاروچالاکییه مه ده نییهکان و کاروباری گشته ی دا هه یه (هه ره وه که له سه ره وه به تیر و ته سلی باسی لێوه که را). هه بوونی متمانه کردن بو به شداریکردن له هه ردووگ کاروچالاکی مه ده نی و گشته ی کۆمه لگه دا، له وانه یه بیته هۆی به هێژکردنی دوولایه نه که وا بکات هاوڵاتیانی ش زیاتر متمانه به یه کهتری بکهن، تا زیاتر به شداری کار و چالاکی مه ده نی و کاروباری گشته ی بکهن، زیاتریش متمانه به یه کهتری ده کهن.

له گه ل ئەوه ی دانیشتوانه که وا ده رده که ون که متمانه یه که ی مامناوه ند بو که میان به کۆمه لگه که ی ناحیه که یان هه یه، به لام په یوهندییه متمانه ییهکانیان له نێو گه ره که یان گونده دیاریکراوهکان تاراده یه که زیاتره. به شداریبووان به شیوه یه که ی گشته ی باسی ئەوه ده کهن که درواسییهکان ئاماده یی هاوکار یکردنی یه کهتریان تیدایه، له و کۆمه لگه یانه ی که هاوڵاتیان په یوهندییه که به هێژ له نێوان دا هه یه، له و کۆمه لگه یانه دا هاوڵاتیان ده توانن متمانه به یه کهتری بکهن (شیوه ی ۷). به ئەگه ره ی زۆره وه ئەمه ش ره نگدانه وه ی له

شێوەی ۷: پەیوەندییە متمانەییەکان و ئالۆگۆرکردنی متمانە بەبێ پارێزگا

متمانەیی هاولاتیان و نەیان توانیوە بەشێوەیەکی بەرپرسانە بە ئەرکەکانی خۆیان هەلسن و کارەکانی هاولاتیان راپەرێن. نەهێشتن و راستکردنەوهی ئەو هەستە شتێکی گزنگە لەبەرئەوهی درێژەکیشانی نەک هەرتهنیا کاردەکاتە سەر کەمکردنەوهی شەریعیەتی دەولەت، بەلکو مەترسی و هەپەشە لەسەر خراپترکردنی تەبایی کۆمەڵایەتی و لەسەر جۆرەکانی دیکە سەرمایەیی کۆمەڵایەتی لەبەرئەوهی هاولاتیان لە کۆمەڵگەکان پاشەکشە دەکەن.^۴

بۆیە دەرئەنجامەکانی ئێرە ئەوه دەردەخەن کە **سەرمایەیی کۆمەڵایەتی ئاسۆیی بەهێز لەنێوان هاولاتیانی کۆمەڵگە** یارمەتی یەکتری دەدەن و بەیەکەوه غەم و ناخۆشیەکانیان دەردەبەن. بەلام سەرمایەیی کۆمەڵایەتی ستوونی تارا دەدەیکە لاوازه لەنێوان دامەزرارهکان لەگەڵ یەکتری لەلایەکی و لەنێوان هاولاتیان و دامەزرارهکان لەگەڵ یەکتری لەلایەکی دیکەوه. پێدەچێت هەبوونی ئەم سەرمایە ستوونیه لاوازه بەهۆی شکستەنانی دامەزرارهکان بێت لە بەدەستەنانی

۱۴ لیسێل ئاشلی لیچی، (فشاری دەروونی تاک و کۆستی کۆمەڵگە و سەرمایە مەروپیی لە دوای رژانی نەوتی ئیکسۆن ۱، (راوەگرنتی کۆمەڵایەتی ۸۲، ژ. ۲ (۲۰۱۳): ۱۱۱-۱۸۷.

سەرمايەي سەروشتي

ھەر تەنیا بوونی بری جۆرە جیاواژەکانی سەرچاوە سەروشتییە کە، بەلام ئەوێش گەرنگە کە چۆن دەست بە سەرچاوانە دەگات و چۆن ئەو سەرچاوانە بەیەکەو دەبەستێتەوە و پەيوەندیان بەیەکەو ھەبێت و چۆن لەکاتیگەو بۆ کاتیگە دیکە لەبەکتر یەو جیاواژان.^{۱۰} سەرمايەي سەروشتي لە پارێزگاکانی بەسەر، زیقار و میسان دا لێرە دا لێی ووردەبینەو و لەرێگەي روانین لە دۆخی سەرچاوە ئاویەکان، جۆر و کوالیتي ھەو و رەوشی ژینگە.

سەرمايەي سەروشتي بریتییە لە سەرچاوە سەروشتییە خاوین و نوێبوو و دووبارە بەکارھێنراو و بەکار نەھێنراو کە کۆمەلێک سوودیان بۆ ھاوڵاتیان و بۆ لایەنی ئابوری ھەبێت. جیاواژییەکی زۆر ھەبێت لەنێو ئەو سەرچاوانەي کە سەرمايەي سەروشتي پێکدەھێنن، ھەر لەو کەرەستە و کالایانە بگرە کە نابەرچەستە و نافیزیکن، وەک کەش و ھەو و ھەمچەشنی بایۆلۆژی تا دەگاتە ئەو کەلوپەل و شتە بێنراوانەي کە راستەوخۆ بۆ بەکارھێنان بەکار دەھێنرێن (بۆ نموونە، زەوی و دار و درەخت).^{۱۱} ئەوێش گەرنگە لە ھەلسەنگاندنی ئەم جۆرە سەرمايەيە دا، نەک

خاڵی سەرەکی: بەگشتی ئەمە خراپترینیانە لەنێو ھەموو ئەو سەرمايەيەي لەم راپۆرتەدا لیکۆڵینەو یان لەسەر کرا، لەبەرئەوێش تەنیا کەمێک بەرھەمھێنراوە بوونی ئەرنینێی لە بارو دۆخەکە ھەبوو. خراپي کوالیتي و نزمی ئاست و بری سەرچاوەکانی ئاو بەشیو یەکی نەرنیي کارێگەر یکردۆتە سەر ئەنجامدان و کردنی کشتوکال. ھەر ھەو ھەو لە دەرتەنجامدا کار یکردۆتە سەر تەندروستی گشتی، تارا ددە یەکی زۆریش کار یکردۆتە سەر ژمارەي ئەو ھاوڵاتیانەي کە باسی ئەو یان کرد کە بەشیو یەکی زگمکی بەھۆي ئاواو ھەر لەگەل لە دا یکوونیان نەخۆشن. ژینگە و کەش و ھەوا یەکی وەک یەکی پیس و خراپ. بەتایبەتیش لە پارێزگاکانی زیقار و میسان کە بەدەست کەمی و خراپي سەرچاوەکانی ئاوا دەنالیین و ئەمەش کار یکردۆتە سەر کشتوکال و سەر تەندروستیان.

دۆخی سەر چاوە ئاویەکان

بەلام لە (۸۶٪) ئەو گزۆگیا و سەوزاییانەي کە بۆ ئاژەلداري پێویستیانە کەمبوو تەو، لە کۆتاییدا، لە ۴٪ ی خێزانەکانیش وازیان لە ماسیگری یان بەخێوکردنی ماسی ھێناو لەماو ی ئەو پێنج سالی رابردوو دا. لەو ۵٪ ی ئەو خێزانانەي ئیستا کە سەرقالی ماسیگری و ماسی بەخێوکردن، لە ۹۰٪ یان باسی ئەو یان کرد کە کارەکانیان رووی لەکەمی کردوو لەماو ی ئەو پێنج سالی دا. ئەو ھۆکارانەي کە وایان کردوو ئەو خێزانانەي کە خەریکی کاری کشتوکالی و ئاژەلداري و ماسیگری و ماسی بەخێوکردن بوون **وازیان یان کارەکانەي کەمتر بەکەنەو رێک بۆ کەمی بری ئاو و خراپي کوالیتي ئاو دەگەریتەو، بەتایبەتیش کەمناو، سوێر بوون و پیسبوون** بروانەي (شیو ی ۹ بۆ جوتیار).^{۱۲}

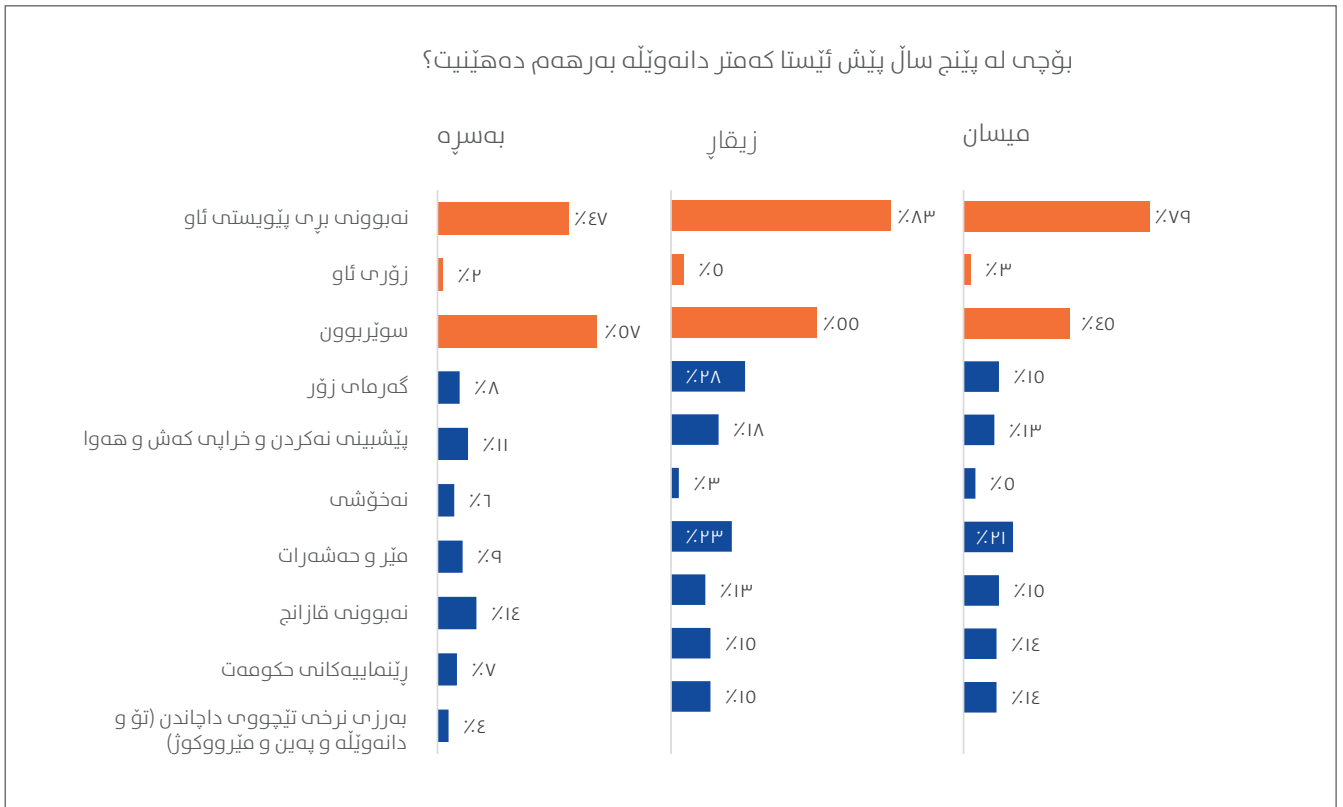
کوالیتي و بری ئەو ئاوی لە رووبارەکان و لە جۆگە و کەنالیەکانی ئاودێری دا ھەبێت لە ھەر سەت پارێزگای بەسەر و میسان و زیقاردا مایە نیگەرانی زۆرن و بوونەتە جەخت و فۆکەسی توێژینەو کان و راپۆرتەکانی ئەم سالانەي دوایي^{۱۳}. ئەم توێژینەو یە ئەو نیشان دەدات کە دۆخەکە خراپتر بوو. **لەماو ی پێنج سالی رابردوو دا، لە ھەر دە خێزانیکی یەکیکیان وازی لە کشتوکال ھێناو.** بە تیکرا، لە ۲۲٪ ی خێزانەکان لەسەرانی سەری ھەر سەت پارێزگادا ھێشتان ھەر کاری کشتوکالی دەکەن، بەلام زۆر یان کە لە (۷۲٪) ی خێزانەکان ئەو یان خستۆتە روو کە کەمبوو ئەو لەبەر ھەم و لە کشتوکال ھەبێت لەماو ی پێنج سالی رابردوو دا. سەبارەت بە ئاژەلداري، لە ۸٪ ی کۆی ھەموو خێزانەکان بە تەواو تە وازیان لە ھێناو، لە ۳۱٪ ی خێزانەکانش تا ئیستا ئاژەلداري دەکەن،

۱۰ دیفد (DFID)، پەرەکانی رێنمایي کار و کاسی و بژێوی ژیان-ی بەردەوام، (لەندەن: DFID، ۱۹۹۹).

۱۱ ھەمان سەرچاوەي پێشوو.
 ۱۲ بۆ نموونە، بروانە رۆجەر گیوی، کاتیکی کە کەنالی و جۆگەکان و شک دەبن: پانئەری ئاوارەبوون بەھۆي فشاری ئاوەو لە باشوری عێراق (ژنیف: IDMC و NRC، ۲۰۲۰).
 ۱۳ ھەر ھەو بیلکیس و ھیل، بەسەر تینوو: شکستەتانی عێراق لە ئیدارەدانی قەیرانی ئاو (نیو یۆرک: چاودێری ھیومان رایتس، ۲۰۱۹).

۱۴ رێخراوی IOM و راوەرگرتنی کۆمەلایەتی، شکستەنی کەش و ھەو.

شویوه ۸: هۆکارهکانی په یوه ست به ئاوهو به بۆ که مپوونوهی به رهه می جووتیاری و کشتوکالی

تیبینی: دهکریت زیاتر له بژاردیهک له وهلامدانوه ههئیت

ئاوه خراب و ناپاکه له سهه ناوچه لادییهکان زیاتره له بهرئهوهی ئهوان ئهوه ئاوه بۆ کشتوکالی به کاردین، ئهههش کاردهکاته سهه لایه نهکانی ئابوری و تهنهروستی ئهوه خیزانانه. **ههروهها خیزانهکانی ناوچه لادییهکان زیاتر ههست به کاریگه ریهکانی که مئاوی دهکهن،** به تایبهتی لهو ناوچانهی که خه لکه کههی زیاتر پشت به کشتوکال ده بهستن بۆ کاروکاسی بژیوی ژیان. کهمی ئاستی ئاو دهرئه نجامی کیش و گرفته ژینگه بیهکان هه بوونی تهوژم و دژه تهوژمه که سروشتین و بههۆی کەش و ههواوهن. (بۆ نمونه، که مپوونوهی ئاستی دابارین له ناوچه و سههراوهی ههلقولانی رووبارهکانی دیجله و فورات، ههروهها بنیاتنانی بهنداو له سهه ئه رووبارانه له لایه نه ولاتانی دراوسن و هه تا سامان و سههراوهی ئاوی خویان بپارین، ههروهها بهرزبوونوهی پلهی گهرمیش). هۆکاری مرویش (بۆ نمونه، خرابی و لاوازی له وه به رهئیان و له چاککردنهوه و نۆژه نکردهوهی که نال و تۆرهکانی ئاودیر). ناوچه شاریهکان که متر بهر ئهوه کاریگه ریهکانه که وتوون له بهرئهوهی له لایه ن حکومتهوه ئاویان بۆ دابینده کریت.

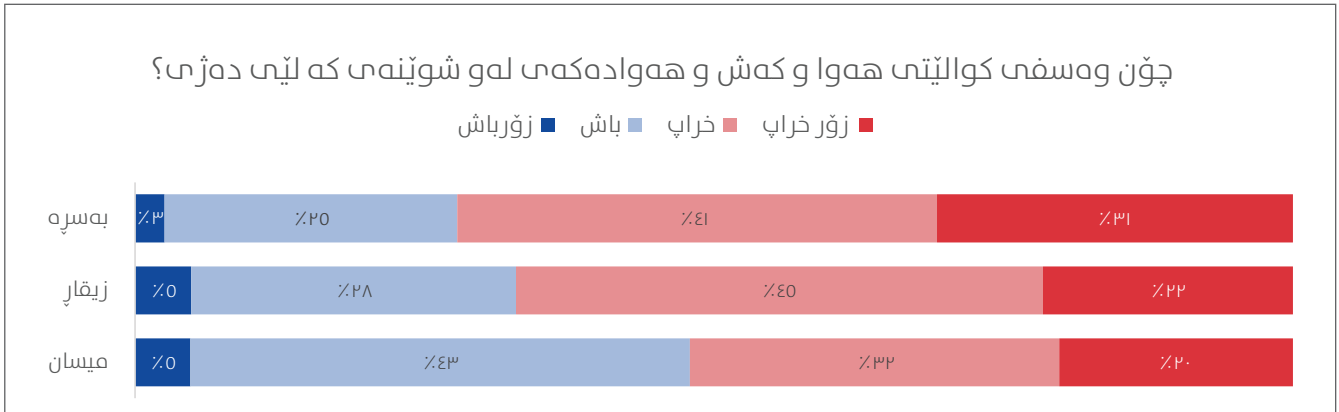
پیده چیت پیسوونی ئاو کاریگه ری کردبیته سهه تهنهروستی گشتی و نیگه رانی دروست کردبیت. **نزیکهی له ههه پینچ خیزانیک بهکیان ئهوهیان خستهروو که ئه ندامیکی خیزانهکیان پیوستی به چاودیری تهنهروستی به بهرئهوهی نەخۆشی زگماکی ههیه و بههۆی ئاواوه توشیوووه.** له گه ل ئهوهی که ریزه ی ئهوانه له زگماکیه وه به نەخۆشی له دایک ده بن بههۆی ئاوی پیسه وه له پاریزگی به سهه تاراددهیهک که مه و نزیکهی هه مان ئاسته له ناوچه شاری و لادییهکان دا که له ٪۱۳ به. له پاریزگی میسان دا ئهوه ریزه به شیهوهیهکی بهرچا و جیاوازی هه بوو له نیوان ناوچه شاری و لادییهکان به (٪۱۰ به رانه به له ٪۳۰)، ههروهها له پاریزگی زیقاریش دا له (٪۱۱ به رانه به له ٪۲۵) بوو. به ئه گه ری زۆره وه هۆکاری ئهوه نەخۆشی خیزانه شاریهکان ئهوهیه که به شیهوهیهکی راست و دروست ئاوی مائه وه به کارنا هین^۹. به لام هۆکاری نەخۆشی خیزانه لادییهکان له ریزگی ئاوه وه بههۆی ئهوه وهیه که ئهوه رووبارهکان و که ناله کان وهرده گرن. هه ره بۆیه کاریگه ری ئهوه

کوالیته‌ی که‌ش و هه‌وا و ره‌وشی ژینگه

میسان و زیقار زیاتره. له‌وانه‌یه به‌شیکه‌ی ئەمه بدریته پال ئەوه‌ی که به‌راورد به‌و دوو پارێزگایه‌ی دیکه، پارێزگای به‌سره ژماره‌یه‌کی زیاتر کێلگه‌ی نه‌وتی چالاکی هه‌یه که ده‌که‌ونه ده‌روبه‌ر و ناوه‌ندی ناوچه شاریه‌کان، تا ده‌گاته سنووری ناوچه لادیه‌کان. ئەم سێ پارێزگایه‌ی باشور خۆبارینه‌یان زۆره که ئەمه‌ش کارده‌گاته سه‌ر کوالیته‌ی هه‌وا و که‌ش و هه‌وا^{۲۰}.

زۆربه‌ی به‌شداربووانی ئەو پارێزگایانه‌ی باشوری عێراق باسی ئەوه‌یان کرد که ره‌وشی که‌ش و هه‌وا له‌ خراپه‌وه بۆ زۆر خراپ چوه، له‌گه‌ڵ هه‌بوونی جیاوازییه‌کی که‌م له‌نیوان پارێزگاکان له‌م روه‌وه (شێوه‌ی ۹). به‌لام ده‌بێت تێبینی ئەوه بکریته که دانیشتووانی پارێزگای به‌سره باسی ئەوه‌یانکرد که ره‌وشی که‌ش و هه‌وا زۆر خراپه، پێژه‌که‌شی له‌ پارێزگاکانی

شێوه‌ی ۹: کوالیته‌ی هه‌وا و که‌ش و هه‌وا به‌پێی پارێزگا

هه‌بوونی زبێکی زۆر له‌ شه‌قامه‌کان، شوێنه‌ سه‌وزاییه‌کان و جۆگه‌ و که‌نا له‌ ئاواییه‌کان. ئەمه‌ش ئەوه ده‌رده‌خات که دۆخه‌که به‌گه‌شتی روه‌وه خراپبوونه له‌رووی به‌کاره‌یتانه‌وه‌ی ئەو سه‌رچاوه‌ له‌و پارێزگایانه‌دا. بۆیه، له‌ ناوچانه‌ی که سه‌رچاوه سه‌روشتیه‌کان روه‌وه له‌که‌مین، هۆکاره‌که‌ی په‌یوه‌سته به‌ گۆرانی که‌ش و هه‌وا و، ئەو تیکچوونه‌ ژینگه‌یه‌ی که له‌را بردوو و ئیستا هه‌یه، هه‌روه‌ها ده‌گه‌رێته‌وه بۆ پشتگۆیخستن، بۆیه دۆخه‌که ده‌سته‌به‌ت پێویستی به‌ چاککردن و راستکردنه‌وه هه‌یه، پێویسته له‌ هه‌ر کوییه‌ک گونجا، دۆخه‌که‌ی پێچه‌وانه بکریته‌وه.

سه‌باره‌ت به‌ دۆخی ژینگه، په‌رسپار له‌ به‌شداربووان کرا که ئاستی دۆخه‌که به‌گه‌شتی دیاری بکهن. ئەمه‌ش به‌ جۆگه‌ و که‌نا له‌ ئاواییه‌کان، روه‌وباره‌کان، زۆنگاوه‌کان، شوێنه‌ گزۆگیاییه‌کان و شوێنه‌ سه‌وزاییه‌کان و دار و دره‌خت و ژیانی ئازهلانیشه‌وه که له‌ ده‌روبه‌ریان هه‌ن و بۆ ئەو ناوچانه‌یان گرنگن. **زۆربه‌ی هه‌ره زۆری به‌شداربووان باسی ئەوه‌یانکرد که دۆخه‌که له‌ خراپه‌وه بۆ زۆر خراپ چوه له‌ ناوچه سه‌روشتیه‌کانی ده‌روبه‌ریان،** ئەمه‌ش له‌ سه‌رانه‌سه‌ر و ته‌واو ناوچه‌کانی هه‌موو ئەو پارێزگایانه. ئەمه‌ش شتیک نییه‌ جێی سه‌رسورمان بێت که دۆخی ئاو و هه‌وا به‌و شێوه‌یه‌ که له‌ سه‌ره‌ باسکرا، هه‌روه‌ها نه‌بوونی خزه‌تگوزارییه‌کانی ئاوهرۆ و ئاوی پاک^{۲۱} که بوونه‌ته‌هۆی

۲۰ به‌ بیابانبوون له‌م پارێزگایانه‌دا به‌هۆی که‌مبوونه‌وه‌ی کشتوکال و کاریگه‌ری گۆرانی که‌ش و هه‌وا و که‌ بوونه‌ته‌هۆی دروستبوونی شه‌پۆله‌کانی خۆبارینه‌ی. بره‌وانه، چه‌سه‌ن خه‌لیل و مه‌ها یاسین، (خۆبارینه‌کان و به‌ بیابانبوون: ناسه‌قامگیری له‌ باشوری عێراق)، ده‌ستپێشخه‌ری و کار و چالاکی ناسایشی دار و نه‌مان چاندن، ۲۰۲۰، ۲۰۲۲.

۲۱ ریکخراوی WFP و راه‌گرتنی کۆمه‌لایه‌تی، پێشبینیه‌کانی هه‌ستانه‌وه له‌ شکست: شیکاری شه‌ر و مملانه‌ت له‌ فه‌زاکانی قورنه‌ و دایر له‌ پارێزگای به‌سره‌ دا (به‌غدا: ریکخراوی WFP، ۲۰۲۲).

سرمایه‌ی فیزیکی

هه‌بوونی بری پتویت له ناو و ناوی پاک، ده‌ستگه‌یشتن به زانیاری گشتی (په‌یوه‌ندییه‌کان). شته ده‌ستکرده‌کانیش بریتین له نامیر و کهره‌ستانه‌ی که هاوالاتیان به‌کاریدینن بو کارکردن، جا بو کارت تاییه‌تی یان کاری به‌یه‌که‌وه‌پی بیت. سرمایه‌ی فیزیکی له پاریزگاکانی به‌سره، زیقار و میسان دا لیکولینه‌وه‌ی لیکرا له‌ریگه‌ی سهره‌نجدان له شوپنی حه‌وانه‌وه، خزمه‌تگوزاریه‌ گشتیه‌کان و زهوی زاری کشتوکالییه‌وه.

سرمایه‌ی فیزیکی تاماژه بهو ژیرخانه بنه‌ره‌تی و کال ده‌ستکرده‌کانه ده‌کات که پیویستن بو پاپشتیکردنی هه‌بوونی خوشگوزهرانی و کاروکاسبی. ژیرخان بریتیه لهو گوزرانه‌ی له لایه‌نی فیزیکی ژینگه دا ده‌کرت به جوریک که یارمه‌تی هاوالاتیان بدات تا پیداوپیسته بنه‌ره‌تییه‌کانیان پیدابینکه‌ن و به‌ره‌میان زیاتر بیت^{۲۲}. ده‌کرتی‌مه‌ش ههم کهره‌سته و شته گشتیه‌کان بگریته‌وه ههمیش تاییه‌ته‌کات، بو‌نموونه، کریه‌کی گونجای هاتووچو و گواستنه‌وه، بینا و باله‌خانه‌ی سه‌لامه‌ت،

خال‌ی سه‌ره‌کی: ئەم لایه‌نه تارا‌دده‌یه‌ک لیره‌که‌متر وورده‌کاری دراوه‌تی. پیده‌چیت ههمووان ده‌ستیان به خزمه‌تگوزاریه‌ گشتیه‌کان بگات، به‌لام به‌ئاستی جیاواز له‌رووی کوالیتی و سه‌لامه‌تییه‌وه (سه‌باره‌ت به‌ ناو). دانیش‌تووان خانووایان هه‌یه (که له‌رووی کوالیتییه‌وه نویه)، به‌لام کیش و گرفت له فهرمه‌تی لهو زهویه هه‌یه که خانوه‌که‌یان له‌سهر دروستکردوو، ئەمه‌ش به‌تاییه‌تی له پاریزگای میسان زوره. له‌کو‌تاییدا، پیده‌چیت ده‌ستگه‌یشتن به‌زه‌وی و زار به‌مه‌به‌ستی کاری جووتیاری کیشیه‌کی گه‌وره نه‌بیت له‌به‌رئوه‌ی جووتیاران زه‌وی و زاری خو‌یان هه‌یه. تنیا له له پاریزگای میسان هاوالاتیه‌کی زور زه‌ویان به‌کرت گرتوو یان له‌سهر زه‌وی که‌سانی دیکه کارده‌که‌ن، که ده‌کرتی‌مه‌ش کیشیه‌کی خو‌جی بیت و په‌یوه‌ست بیت به‌هه‌بوون و دابه‌شکردن و پیدانی زه‌ویه‌وه.

شوپنی حه‌وانه‌وه

که‌له‌و شوپنانه‌ی دا ده‌ژین که شوپنه‌که له‌رووی یاساییه‌وه هه‌ی خو‌یان نیبه له پاریزگای میسانه به له (۲۳٪).

له‌گه‌ل ئەوه‌ی که ژماره‌یه‌کی زوری خیزانه‌کانی باسی ئەوه‌یانکرد که خانوه‌کانیان هه‌ی خو‌یانه به‌ریژه‌ی له (۷۲٪)، به‌لام تنیا له (۴۵٪) یان به‌شیوه‌یه‌کی فهرمی و یاسایی خاوه‌نی ئەو زه‌ویانه بوون که خانوه‌کانیان له‌سهر دروستکردوو (خشته‌ی ۲). پاریزگای میسان به‌رزترین ریژه‌ی زه‌وی نافهرمی خانوو له‌سهر دروستکراوی هه‌بوو (به‌مانایه‌کی دیکه، خانوو دروستکراوی له‌سهر زه‌وی گشتی بت ئەوه‌ی ریگه‌پیدانی فهرمیان هه‌بیت)، ئەم ریژه‌یه‌ش له‌نیو دانیش‌توانی شار له (۲۰٪) بوو. هه‌روه‌ها بو ناوچی لادییه‌کانیش **به‌رزترین ریژه‌ی دروستکردنی شوپنی حه‌وانه‌وه له‌سهر زه‌وی نافهرمی هه‌ر له پاریزگای میسان بوو** (به‌مانایه‌کی دیکه، دروستکردنی خانوو له‌سهر زه‌وی کشتوکالی بت ئەوه‌ی زه‌ویه‌که‌بکری) که له (۵۰٪)، ئینجا له پاریزگای زیقار له (۳۹٪) بوو.

لایه‌نیکی گرتگی له ده‌سته‌بهرکردنی شوپنیکی حه‌وانه‌وه‌ی سه‌لامه‌ت له‌م دو‌خدا بریتی نیبه له کوالیتی شوپنی حه‌وانه‌وه‌که و خاوه‌نداریه‌تیکردنی، به‌لکو برتییه له‌وه‌ی که دو‌خی خاوه‌نداریه‌تیکردنی ئەو زه‌ویه‌ی که شوپنه‌که‌ی له‌سهر دروستکراوه‌چییه و چۆنه. نزیکه‌ی دوو له‌سهر سی‌هاوالاتیانی له شوپنیک ستاندارد نیشته‌جین، یه‌ک له‌سهر سی‌یه‌که‌ی دیکه‌ش له خانووی قور و خشت و بلوکی دان. ئەوانه‌ی له‌م جوره خانوه‌خشت و بلوکانه‌دا ده‌ژین **ئاستی کوالیتی خانوه‌کانیان نزمتره و زوربه‌شیان هه‌ی پاریزگای میسان** (له ۷۰٪) له (۵۹٪) هه‌ی پاریزگای زیقارن. به‌گشتی له‌به‌سره (له شوپنه‌شاریی و لادییه‌کان) به‌رزترین ریژه‌ی ئەو خیزانانه‌ی که له شوپنی حه‌وانه‌وه‌ی ستاندارد دا ده‌ژین ده‌گاته له (۶۸٪)، له‌وکاته‌ی له زیقار به‌رزترین ریژه‌ی ئەو دانیش‌توانه‌ی شاریانه‌ی که له شوپنی حه‌وانه‌ی ستاندارد دا ده‌ژین ده‌گاته (۷۸٪). پاریزگای زیقاریش به‌رزترین ریژه‌ی ئەو خیزانانه‌ی تیدایه له شوپنه‌شاریی و لادییه‌کانی که شوپنی حه‌وانه‌وه‌یان له‌رووی یاساییه‌وه هه‌ی خو‌یانه (له ۸۳٪)، له‌وکاته‌ی **به‌رزترین ریژه‌ی ئەو خیزانانه‌ی**

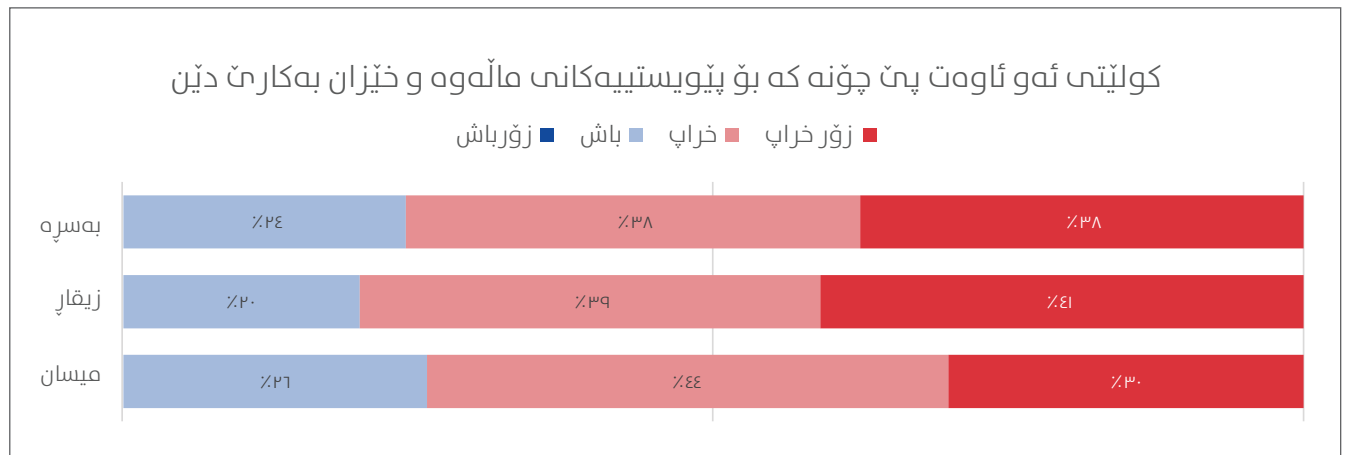
۲۲ دیفد (DFID)، په‌ره‌کانی ریتنمای کار و کاسبی و برتیوی ژیان-ی به‌رده‌وام

خشته‌ی ۲: دۆخی خاوه‌نداریه‌تی زه‌وی به‌پیتی پارێزگا

میسان	زیقار	به‌سره	دۆخی خاوه‌نداریه‌تی ئه‌و زه‌ویه‌ چیه‌ که له ئیستادا خانووت له‌سه‌ر دروستکردووه؟
٪۴۷	٪۴۱	٪۴۳	زه‌وی تایبه‌تی خۆی که هه‌ی نیشه‌جێبوونه (کراو و تۆمارکراو)
٪۳	٪۳	٪۸	زه‌وی تایبه‌تی خۆی که هه‌ی نیشه‌جێبوونه (نه‌کراو)
٪۱۲	٪۲۰	٪۲۴	زه‌وی کشتوکالی (کراو یان وه‌رگیراو)
٪۱۶	٪۱۸	٪۸	زه‌وی کشتوکالی (نه‌کراو)
٪۳	٪۰	٪۳	زه‌وی گشتی (به‌شێوه‌یه‌کی فه‌رمی پیتی دراوه له‌لایه‌ن حکومه‌ته‌وه)
٪۲	٪۱	٪۲	زه‌وی گشتی (کراو یان وه‌رگیراو)
٪۱۰	٪۰	٪۹	زه‌وی گشتی (بێ مۆله‌ت و رێگه‌پێدانی فه‌رمی خانووی له‌سه‌ر دروستکراوه)
٪۱	٪۱	٪۳	نازانم
٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	کۆی گشتی

خزمه‌تگوزاریه‌ گشتیه‌کان

ئهم به‌شه له‌ی کۆڵینه‌وه له‌ دابینه‌کردنی ئاو و کاره‌با ده‌کات له‌ ناوچه‌یه‌ی که پووینۆکراون. **دابینه‌کردنی ئاو و زۆر له‌ دابینه‌کردنی کاره‌با خراپتره.** له‌پراستیدا، که‌مێک زیاتر له‌ سێ له‌سه‌ر چوار شێوه‌ی ۱۰: کوالیته‌تی ئاو بۆ کار و پێویسته‌تی ماڵ به‌پیتی پارێزگا

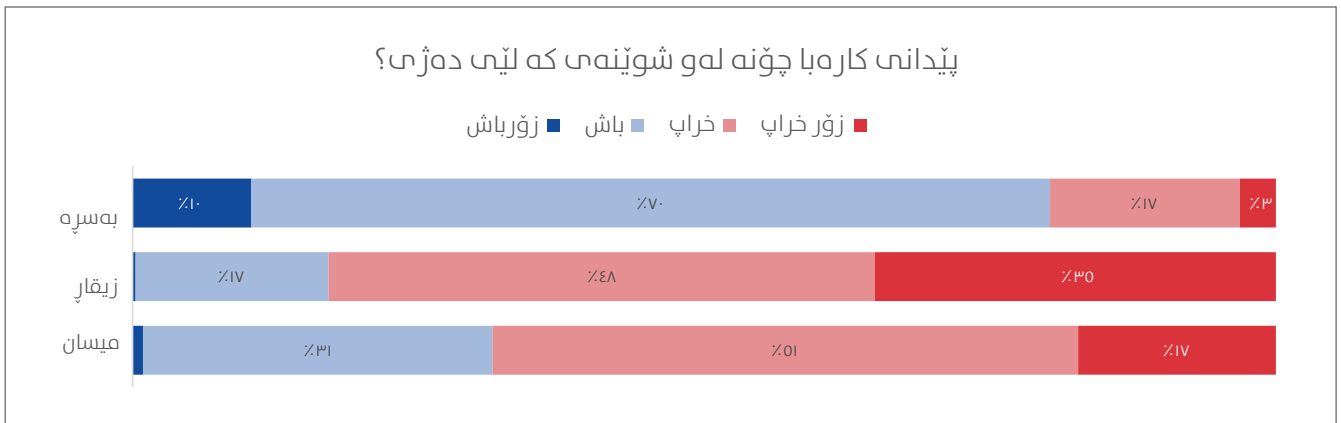
۲۳ زۆرتین بۆ ئارده‌ی به‌فه‌رمی خاوه‌نداریه‌تی‌کردنی زه‌وی، که له‌ خشته‌ی ۲ دا خراوه‌تروو، بریتیه‌ی له‌ زه‌وی تایبه‌تی نیشه‌جێبوون (کراو یان تۆمارکراو)، ئهمه‌ش ئامازه‌ به‌و خانووانه‌ ده‌کات که له‌سه‌ر ئه‌و زه‌ویانه‌ دروستکراون که هه‌ی نیشه‌جێبوون و هه‌ر خه‌که‌که‌ خۆیان خاوه‌نی زه‌ویه‌کان و زه‌ویه‌کانیان به‌ناوی خۆیانوه‌ تۆماره. هه‌روه‌ها ئه‌و زه‌ویانه‌ی که گشتی بوون و حکومه‌ت دابوو به‌ هاو‌لایان جۆریکی دیکه‌ به‌ له‌ فه‌رمی خاوه‌نداریه‌تی‌کردنی زه‌وی. هه‌ر جۆریکی دیکه‌ له‌ خاوه‌نداریه‌تی‌کردنی زه‌وی، ناهه‌رمیه‌ ناتوانیته‌ خانووی نیشه‌جێبوون له‌سه‌ر زه‌وی کشتوکالی دروستکریته‌، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه‌ی خانووه‌که‌ی دروستکردووه‌ زه‌ویه‌که‌ هه‌ی خۆشی بێت. خانوو دروستکردن له‌سه‌ر زه‌ویه‌کی گشتی که له‌لایه‌تیکی دیکه‌ و له‌که‌سه‌ی سێمه‌ی کربوووه‌ و هه‌یچ رێگه‌پێدانی و مۆله‌تیکی نییه‌، ئه‌وه‌ش هه‌ر زۆر ناهه‌رمیه‌. له‌وانه‌یه‌ بیه‌ته‌وه‌ی هه‌ژاری و که‌مه‌ده‌رامه‌تی کاتیگ ئه‌و زه‌ویه‌یان به‌زۆر پێ چۆلده‌کریته‌.

باشه. ئاستی پیدانی کاره باش له تواوی ناوچه کانی پاریزگی به سره له هه ردوو پاریزگی که دیکه باشتره، پاشان پاریزگی میسان و ئینجا زیقار دین، وهک له (شپوهی ۱۱) که ئاستی ره زامه ندبوونیان به کاره با نیشاندهدات. نه بوونی کاره با پیویست ده بیته مایه نیگه رانی له بهر نهوهی نه بوونی کاره با ژیانان زور زه حمهت دهکا. واده کات که نه و خیزانانته نه توان کاروباری رۆژانه یان رابهرینن، مه ترسی له سر ته ندروستیان دروستده کات، ناتوانن پله ی گهرمی ناوهوهی مالنه کانیان کونترۆل بکن له کاتی به رزی پله ی گهرمی و وه رزی سرهادا. ههروه ها نه بوونی کاره با کارده کاته سر راددهی هه بوونی خزمه تگوزاریه گشتیه کانیس (بو نمونه، سر لایه نی چاودیر ته ندروستی). سره پاتی ئه مانهش، نه بوونی بری پیویستی کاره با ده بیته بارگرناییه کی دارایی له سر شانی نه و خیزانانته که کاره بای مؤلیده یان هه یه کاتی کاره بای گشتی ده بریت.

نهوهی جی سهره نجه که نیوهی خیزانه لادیه کانی زیقار و میسان باسی نهوه یانکرد که کوالیتی نه و ناوهی که رۆژانه به کاری دهه تین زور خراپه (له ۰.۰۴٪ و له ۰.۴۸٪). بویه، سه رچاوهی سهره کی ئاوی خواردنهوهی زوریهی دانیشتون له سهرانسهری نه و پاریزگیانده له تاپ و بوچی ئاودابه شکردنی گشتیه وه نییه، به لکو له ریکه ی تانکه ره وه یه، که ئه مهش بارگرناییه کی دارایی دیکه خستوه ته سهرشانی نه و خیزانانته.

پیدانی کاره بای گشتی له و پاریزگیانده دا تارادده یه که له دابینکردنی نه و باشتره. نریکه ی تواوی دانیشتون نه و پاریزگیانده و هه موو شوینه کانیان به شپوهیه کی فهرمی به توچی کاره بای گشتیه وه به ستراونته وه، ته نیا ژماره یه کی زور که میان نه بیت که به نافهرمی کاره بای گشتی راکیشاوه. به مانایه کی دیکه، که س باسی نهوهی نه کرد ده ستیان به کاره بای گشتی ناگات. ههروه ها زوریهی به شداربووان به گشتی باسی نهوه یانکرد که پیدانی کاره باره باشه یان زور

اشپوهی ۱۱: کوالیتی دابینکردنی کاره با به پنی پاریزگی

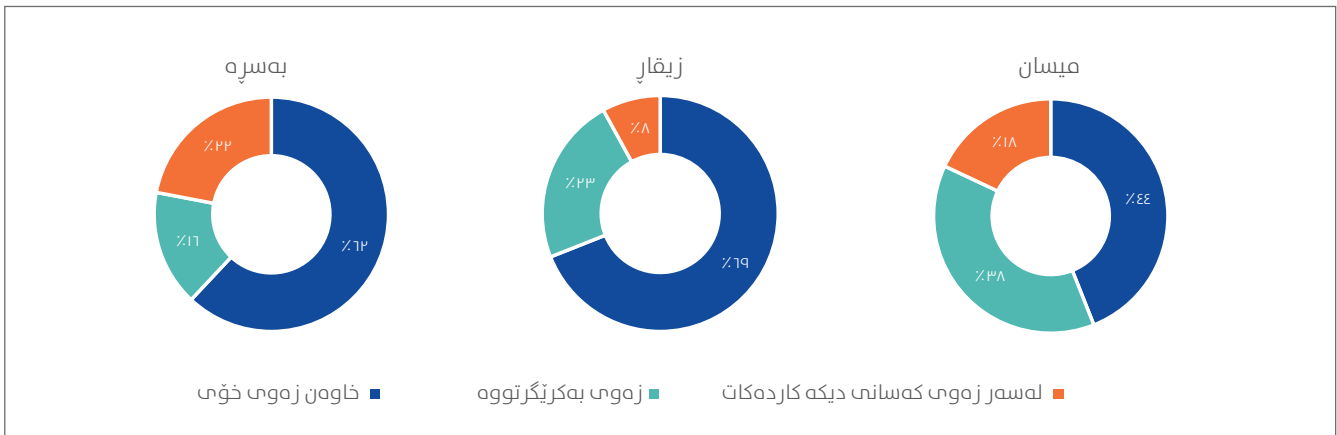

زه‌وی و زاری کشتوکالی

کارده‌که‌ن له (۲۷٪) شیوه‌ی (۱۲). ئەمەش واتە شکست‌هێنانە له ناوچه لادێیه‌کان، ئەم دەرئەنجامانە ئەوه نیشانده‌ده‌ن که **نایه‌کسانیه‌ک هه‌یه له ده‌ستگه‌یه‌شتن به زه‌وی و زار، ئەمەش به‌هۆی ئەوه‌ی که له‌وانه‌یه‌ خاوه‌نداره‌تیکردن و کۆنترۆڵکردن له‌نیو ئەو خێزانانە‌ی که له‌رووی سیاسی و خێله‌کییه‌وه به‌هێزن زالبی‌ت.** بێ‌ده‌چیت که ئەمەش کێشه‌یه‌کی که م‌تر بیت له پارێزگای زیقاردا له‌به‌رئەوه‌ی که زۆریه‌ی خێزانانە‌کان خاوه‌ن زه‌وی کشتوکالی خۆیان، ته‌نیا ژماره‌یه‌کی که‌می خێزانە‌کان زه‌وی کشتوکالی به‌کرت ده‌گرن.

ده‌ستگه‌یه‌شتن و مافی به‌کارهێنانی زه‌وی و زاری کشتوکالی به‌لای خێزانە جوتیاره‌کانه‌وه شتیکی زۆر گرنگه و به‌نزیکه‌وه په‌یوه‌سته به سامان و به‌لایه‌نی نایه‌کسانیه‌وه. له هه‌ر پینچ خێزانێکی جوتیار له‌سه‌رانه‌ری ئەو س‌ت پارێزگایه‌دا، په‌کیکیان باسی ئەوه‌یکرد زۆریه‌ی هه‌ره‌زۆریان زه‌ویان هه‌یه و به‌کاری ده‌هێنن (له ۷۰٪ له ناوچه شاریه‌کان و له ۵۷٪ له ناوچه لادیه‌کان). به‌لام زۆر جی‌ت سه‌رسوڕمانیه‌ که له پارێزگای میسان دا ژماره‌یه‌کی به‌رچاوی خێزانە لادیه‌کان زه‌ویان به‌کرتوتوه و به‌کاریدینن له (۴۱٪). له پارێزگای به‌سه‌ره‌ش ئەو خێزانانە جوتیارانه‌ی که له‌سه‌ر زه‌وی که‌سانی دیکه

شیوه‌ی ۱۲: دۆخی خاوه‌نداره‌تیکردنی زه‌وی کشتوکالی به‌پیتی پارێزگا

سرمایه‌ی دارایی

یان ئه‌و پارانه‌ی که بۆیان ده‌نێدرێت، ئه‌و پاره و سرمایه‌یانه‌ی که بهره‌ستن په‌یوه‌ستن به پاشه‌که‌وتکردن، ئه‌و که‌لوپه‌ل و شتانه‌ی که ده‌کرێنه پاره، ده‌ستگه‌یشتن به‌و دامه‌زرانه‌ی که پاره‌ده‌ده‌ن. سرمایه‌ی دارایی له پاریزگا‌کانی به‌سره، زیقار و میسان له‌ریگه‌ی تیروانین له‌و سه‌رچاوه‌ داها‌تانه‌ی که ده‌سته‌به‌رن و له‌ریگه‌ی ده‌ستگه‌یشتن به‌ تۆری سه‌لامه‌تی سرمایه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی لێده‌کرێت.

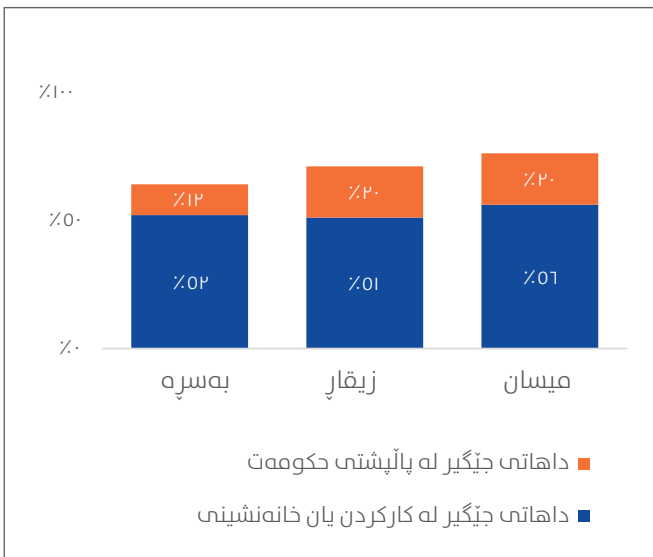
سرمایه‌ی دارایی په‌یوه‌سته به‌و سه‌رچاوه‌ داراییانه‌ی که خێزانه‌کان به‌کاریان ده‌هێنن بۆ دا‌بینکردنی پێ‌و‌دا‌ویسته‌یه‌ هه‌نووکه‌یه‌یه‌کانی خۆیان بۆ ده‌ستگه‌یشتن به‌ ئامانجه‌ دوور مه‌ودا‌کانیان. له‌م دۆخه‌ش دا، ئه‌و سه‌رچاوه‌ بریتین له‌ ئه‌و پاره‌یه‌ که له‌ بازار هه‌یه و ئه‌و سه‌رچاوه‌ داراییانه‌ن که ده‌ستیان پێ‌یان ده‌گات^{٢٤}. له‌وانه‌ش ئه‌و پاره‌ی که له‌ داها‌ت، خانه‌نشینی یان پاره‌پێدانه‌کانی دیکه‌ی ده‌وله‌ته‌وه‌ ده‌ستیان ده‌که‌وێت،

خاڵی سه‌ره‌کی: ئه‌م سه‌رمایه‌یه‌ چه‌ند ئاستیکی تیکه‌ل به‌یه‌کتری هه‌یه، به‌رز و نزمی تێدایه و له‌ پاریزگا‌کانی زیقار و میسان زیاتر به‌ره‌و نزمی ده‌چێت. له‌وکاته‌ی که پێ‌ده‌چێت نیوه‌ی داها‌تیکی جیگه‌ریان هه‌یه‌ت له‌ کارکردن و له‌ خانه‌نشینی (هه‌روه‌ها ژماره‌یه‌کی که‌متری‌شان پشت به‌ هاوکاری و پالپه‌شتیه‌ بهره‌ده‌وامه‌کانی حکومه‌ت ده‌به‌ستن)، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا هه‌یشتا ژماره‌یه‌کی زۆری دا‌نیش‌توو‌انیش ده‌ستیان به‌ هه‌چ سه‌رچاوه‌یه‌کی دارایی و پالپه‌شتیه‌کی ناگات (نه‌ له‌رێی پاشکه‌وت و نه‌له‌رێی قه‌رزکردن) بۆ هه‌ر حا‌له‌تێکی به‌رزبوونه‌وه‌ی خه‌رجیه‌یه‌کان به‌شێوه‌یه‌کی پێ‌شینی نه‌کراو. بۆیه، مه‌ترسی له‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی زۆری خێزانه‌کان هه‌یه که نه‌توانن خۆیان له‌گه‌ل سه‌دمه‌ی ئابوری و به‌رزبوونه‌وه‌ی خه‌رجیه‌یه‌کان بگه‌نجه‌ن.

سه‌رچاوه‌ داها‌ته جیگه‌ریه‌کان

شیکاریه‌کی ووردتریش له‌سه‌ر با‌ری گۆراویه‌تی کار و کاسیبه‌ی دیا‌ریکراوه‌کان و رێژه‌کانی بیکاری له‌م راپۆرته‌ دا تویژینه‌وه‌ی لێده‌کرێت: خسته‌سه‌رکار له‌ باشوری عێراق: ئالنگاریه‌یه‌کانی بهره‌ده‌م گه‌نجان و ئافه‌ره‌تان.

شێوه‌ی ١٣: داها‌تی جیگه‌ری به‌پێی جۆر و پاریزگا

تێبینی: ده‌کرێت زیاتر له‌ وه‌لامیک هه‌لبێژدرێت

له‌م سێ پاریز گایه‌دا جیگه‌ریترین جۆره‌کانی سه‌رچاوه‌ی داها‌تی خێزانه‌کان به‌گه‌شتی بریتیه‌ له‌ دامه‌زراندن له‌که‌رتی گه‌شتی، کارکردن له‌ کۆمپانیا، یان کارکردن له‌ هه‌یژه‌ ئه‌منیه‌یه‌کان، خانه‌نشینی، یان تۆره‌کانی سه‌لامه‌تی هاوکاری حکومه‌ت. نزیکه‌ی سێ له‌سه‌ر چواری خێزانه‌کان له‌ (70%) یان یه‌کیک له‌و سه‌رچاوه‌ی داها‌تیان هه‌یه (شێوه‌ی ١٣). به‌رزترین رێژه‌ی ئه‌و خێزانه‌ش له‌ پاریزگا‌کانی زیقار و میسان به‌هۆی ئه‌وه‌ی که هاو‌لاتیانی ئه‌و دوو پاریزگایه‌ زیاتر پشت به‌ تۆره‌کانی سه‌لامه‌تی هاوکاری حکومه‌ت ده‌به‌ستن، که به‌گه‌شتی هاوکاریه‌یه‌کی ماددی که‌مه و سه‌رچاوه‌یه‌کی داها‌تی سنورداره. ناردنه‌وه‌ی پاره له‌لایه‌ن ئه‌ندامانی خێزان که له‌دوره‌وه‌ی و‌لات ده‌ژین و کارده‌که‌ن رۆلێکی ئه‌وتۆی نییه له‌ کۆی گه‌شتی داها‌تی ئه‌و خێزانه‌. ته‌نیا له‌ (2%) خێزانه‌کان با‌سی ئه‌وه‌یانکرد که ئه‌و جۆره داها‌تیان هه‌یه و ئه‌ویش به‌شێوه‌ی شێوه‌ی ناوه‌ ناوه‌یه.

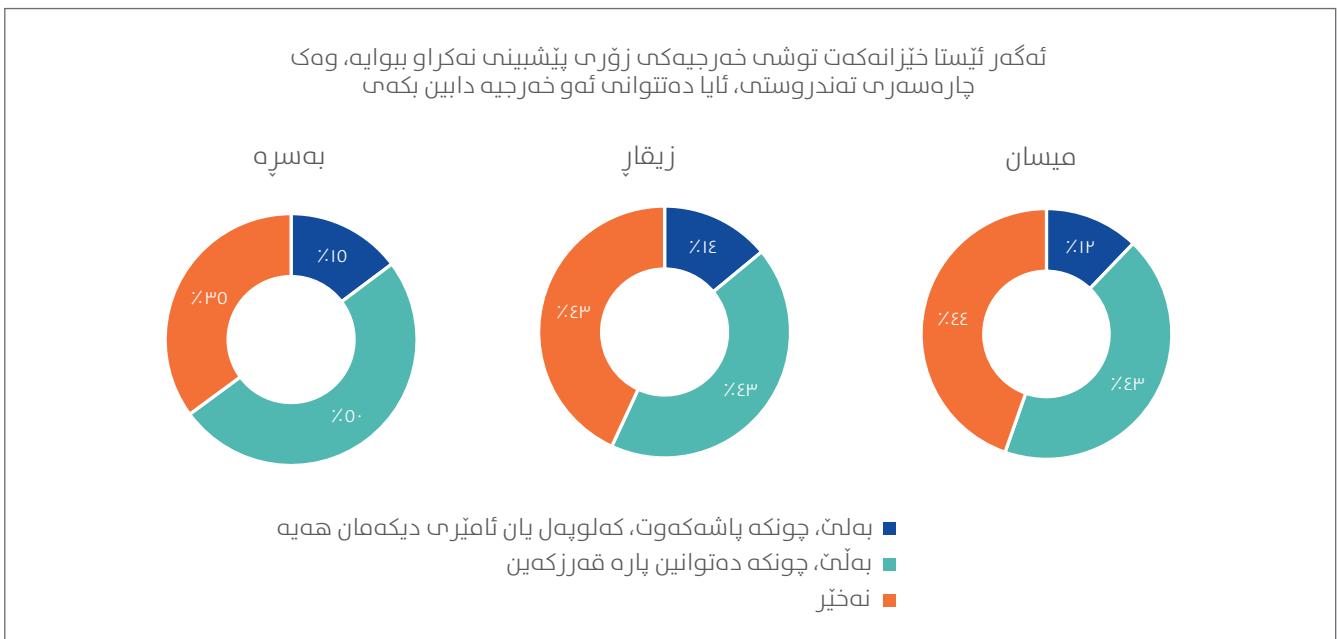
له‌ هه‌مان کاتدا، له‌ 30% ی خێزانه‌کان با‌سی ئه‌وه‌یانکرد که کرێکاریکردنی رۆژانه یان بازرگانیکردنی نافه‌رمی وه‌ک سه‌رچاوه‌یه‌کی داها‌تیانه (به‌ مانایه‌کی دیکه، سه‌رچاوه‌ی داها‌ته‌ نا‌جیگه‌ریه‌کانیان هه‌یه).

تۆپه‌کانی سه‌لامه‌تی، کرێدت و په‌سید، تاسان

له‌وانه‌یه‌ ئهم تۆپانه‌ش بریتین له‌ هاو‌پۆت و خزم و که‌سه‌ نزیکه‌کان، یان دراوسیه‌کان، ده‌شکریت بریتیبیت له‌ مه‌ودایه‌کی فراوانتری قهرزکردن وه‌ک تۆپه‌کانی نیو خیزانه‌کانی هه‌مان خێل و عه‌شیره‌ت. ئهم تۆپانه‌ش بریتیه‌ له‌ هه‌بوونی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌ی که‌ له‌رووی سامان و هه‌یزه‌وه‌ له‌و خیزانانه‌ باشتن که‌ پێویستیان به‌ هاو‌کاری و قهرزه‌ به‌لام ده‌ستگه‌یه‌شتن به‌ پاشه‌که‌وت زۆر سنووردرا. ژماره‌یه‌کی زۆری دانیشه‌توانیش به‌هیچ جۆریک هه‌چ سه‌رچاوه‌یه‌کی داها‌تیان بۆ رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی زیادبوونی خه‌رجیه‌کان. نه‌بوونی هه‌چ تۆپیکی سه‌لامه‌تی بۆ هاو‌کاری ماددی له‌ پارێزگاکانی زیقار و میسان دا زۆر زیاتر و زه‌قتره‌.

توانای ده‌ستگه‌یه‌شتن به‌ سه‌رچاوه‌ داراییه‌کانی به‌جۆریک له‌ جۆره‌کانی بۆ کاتی رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی حاله‌تی پێشینی نه‌کراو لایه‌نیکی زۆر گرتگی سه‌رمایه‌ی داراییه‌. ئهم بۆت تواناییه‌ش بۆ ده‌ستگه‌یه‌شتن به‌ سه‌رچاوه‌ی دارایی واده‌کات که‌ ئاستی که‌مه‌درامه‌تی له‌نیوان خیزانه‌کان به‌شپۆه‌یه‌کی خێرا و به‌رچاو به‌رزبیته‌وه‌ و کاریگه‌ریه‌کانیشی چهند هه‌نده‌ زیاتر بیت له‌وه‌ی که‌ باسکراوه‌. به‌گه‌شتی، دانیشه‌توانی پارێزگاکانی به‌رسپه‌ و زیقار و میسان، ئه‌گه‌ر رووبه‌رووی خه‌رجیه‌کی زۆری پێشینی نه‌کراو بووبه‌وه‌، ئه‌وا سه‌رچاوه‌ی داها‌ته‌کانیان بریتیبوو له‌ قهرزکردن له‌ تۆپه‌ سه‌لامه‌تیانه‌ی که‌ هه‌یانه‌، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ نیشانداده‌ت که‌ ئه‌و خیزانانه‌ جۆریک له‌ تۆپکی سه‌لامه‌تی هاو‌کاری داراییان هه‌یه‌ (شپۆه‌ ۱۴).

شپۆه‌ ۱۴: سه‌رچاوه‌کانی به‌رگه‌گرتنی سه‌ده‌مه‌ی به‌رزبوونه‌وه‌ی پێشینی نه‌کراوی خه‌رجی به‌پێی پارێزگا

نه‌بوونی هه‌چ جۆره‌ تۆپیکی سه‌لامه‌تی هاو‌کات و په‌کانگیره‌ له‌گه‌ڵ که‌می و سنووداریه‌تی سه‌رچاوه‌ی داها‌تی جیگیر، که‌ ئه‌مه‌ش واده‌کات دۆخه‌که‌ بۆ ئه‌و خیزانانه‌ قورستر بیت له‌رووی دا‌بینکردنی پێویستی به‌ نه‌ره‌تییه‌کانیان دا. ئه‌مه‌ش به‌شپۆه‌یه‌کی رێکوپێک ده‌ستگه‌یه‌شتن به‌ چاودێری ته‌ندروستی و په‌روه‌رده‌ و خۆبندن ده‌گرێته‌وه‌، له‌به‌رئه‌وه‌ی تێچووی ئهم دوو لایه‌نه‌ به‌ر به‌ستیکی سه‌ره‌کیه‌ له‌به‌رده‌م خیزانه‌کان تا به‌یه‌کسانی ده‌ستیان پێیان بگات، ئه‌مه‌ش بۆ بارودۆخی ئاسایایی ئه‌و خیزانانه‌، به‌لام کاتیکی رووبه‌رووی خه‌رجی

پێشینی نه‌کراو ده‌بنه‌وه‌، ئه‌وا بۆیان قورستر ده‌بیت. هه‌مان شتیش راسته‌ له‌رووی هه‌بوونی توانا بۆ ده‌ستگه‌یه‌شتن به‌ جۆریکی جیگیری خاوه‌نداریه‌تیکردنی زه‌وی، نه‌بوونی سه‌رمایه‌ی دارایی وایکردوو هه‌بوونی زه‌وی خۆیان زۆر زه‌حمه‌تر بیت بۆ ئه‌و خیزانانه‌، بۆیه‌ ئه‌و خیزانانه‌ به‌دوای شتێکی دیکه‌ن که‌ تێچووی که‌مه‌تر بیت، که‌مه‌تر بیرۆکراتی بیت، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا به‌دوای جیگره‌وه‌ که‌مه‌تر فه‌رمیه‌یه‌کان دا ده‌گه‌رێن.

سهرژمیری کۆکردنهوهی سرمايه داراییهکان

• **سهرمايهی سروشتی:** بهگشتی ئەم سهرمايهیه خراپترین جۆری سهرمايهیه له نیو و ئەو پینج سهرماهی که لێره دا لیکۆلینهوه یان له سهرکرا، تنیا کهمیک ئاماژه و دهرخهری ئهرینی له دۆخه که دا ههیه. خراپی کوالیتی و بری سهرچاوهکانی ئاو به شپۆهیهکی نهرینی کاریکردۆته سهر ئەدای و کاری کشتوکال. دهرئه نجامی ئەمهش له سهر تهنروستی گشتی دهرکهوتوو که رێژهیهکی زۆری هاوڵاتیان باسی ئهوه یانکرد که بههۆی ئاوهوه لهگهڵ له دایکبوونیان هه لگهی نهخۆشین. ههواوژینگهش بهههمان شپۆه پيسبوون و له دۆخیک خراپ دان. کاریگهريیهکانی خراپی دۆخی سهرچاوهکانی ئاو له پارێزگاکانی زیقار و میسان زۆره بههۆی ئەوهی کاری له تهنروستی گشتی و له کشتوکال کردوو.

• **سهرمايهی فیزیکی:** نیگهرانی دهریارهی ئەم سهرمايهیه تارا ددهیهک مامناوهنده یان له نیگهرانی ئەو سهرمايانهی دیکه کهمتره که لێره دا به وورده کارییهوه باسکران. هاوڵاتیان خانوو یان ههیه (که خانووکانیان کوالیتی تازهن)، لهگهڵ ئەوهشدا گیروگرفتیا ن ههیه له خاوهنداریه تیکردنی ئەو زهویه که خانووکه یان له سهر دروستکردوو، ئەمهش به تایبهتی له پارێزگای میسان دا ههیه. پێدهچیت ههمووان دهستیان به خزمهتگوزاریه گشتیهکان بگات، بهلام به رادده و ئاستی جیاواز لهرووی کوالیتی و سهلامهتی و پهزازه مندبوون لێی (به تایبهتی ئاو). له کۆتاییدا، پێدهچیت دهستگه یشتن به زهوی بۆ مه بهستی جوتیا ری و کاری کشتوکالی کیشه و گیروگرفتی ئەوتۆ دروستنهکات له بهر ئەوهی زۆربهی جوتیا رهکان زهوی و زاری خویان ههیه. تنیا له پارێزگای میسان ژمارهیهکی زۆری هاوڵاتیان زهوی کشتوکالی بهکریدهگرن یان له سهر زهوی و زاری کهسانی دیکه کاردهکهن، که ئەمهش کیشه و گرفتی خۆجی دروستهکات لهرووی دابهشکردن و ههبوونی زهوی و زارهوه.

• **سهرمايهی دارایی:** ههروهها ههبوونی ئەو سهرمايه له چهند ئاستیک تیکه لآو و بهیه کداچوو دایه، که ئەو سهرمايهیه زیاتر به رهو نزمیه، به تایبه تیش له ههردوو پارێزگای زیقار و میسان دا. لهگهڵ ئەوهی که پێدهچیت تیکرای ژماره ی دانیشتوو ان سهرچاوهی داها تی جیگیریا ن هه بییت جا چ له کارکردن یان له خانه نشینی بییت، (ههروهها ژمارهیهکی که میشیان پشت پالپشتیه به رده وامهکانی حکومهت بیهستن)، لهگهڵ ئەوهشدا هیشتا ن ژمارهیهکی باشیا ن دهستیان به هیچ سهرچاوهیهکی دارایی یان پالپشتیهکی ماددی ناگات (جا ئەو سهرچاوه و پالپشتیه داراییه چ پاشهکوت یان قهرزکردن بییت) تاوکو ئەو هاوکاری و سهرچاوه داراییه بۆ حاله ته پێشینی نهکراوهکانی بهرزبوونهوهی خهرجی بهکارینن. بۆیه مه ترسییه که پهل بۆ سهر ژمارهیهکی زیاتری خیزانهکان دهکیشیت که نه توانن لهگهڵ ئەو سه دمه و شوک و تاسانه هه لیکهن و خویان بگونجینن.

به تیکرا، وینه که تیکه لآو و بهیه کداچوو کاتیک لایه نهکانی سهرمايهی دارایی، فیزیکی، سروشتی، کومه لایه تی و مروی له م سێ پارێزگایه رهچاوده کریت و دهرده خرین. لهگهڵ چهند فاکتەر و هۆکاریک ههن که به رهو پینچوو ن و ئهرینین له کومه لگه دا، هیشتا ن که مکوری دیکهش ههیه لهگهڵ ئەوهی به سه ره به گشتی باشته ره و بهلام زیقار و میسان هیشتا ههر له دواوه ن. پێدهچیت ئەم دهرئه نجامانه ئهوه نیشاندهن که هه موو **ئهو لایه نه باشانهی که له م سێ پارێزگایه دا به دیده کریت،** به بهرزبوونهوهی ئاستی خویندن، زیادبوونی متمانهی کومه لگه ی خۆجی و زیاتربوونی رێژه به شداریکردنهکان له کاروباری گشتی دا، ههروهها باشته ربوونی کوالیتی خانوو بۆ زۆربهی دانیشتوو ان، هه بوونی سهرچاوهیهکی دارایی و داها تی جیگیر بۆ رێژهیهکی باشی خیزانهکان دا بن، لهگهڵ ئەوهشدا هیشتا ش **لایه نی خراپ و لاوازی تیدا به هۆی چه ند هۆکار و فاکتهریک** وهگ هه بوونی جیاوازیهکی زۆر رهگهزی، نه بوونی متمانه به دهزگا و دامه زراوهکان و پشتگو یخستن (به تایبه تی پشتگو یخستنی ناوچه لادییهکان) خراپوونی دۆخی ژینگه، خراپی و نزمی ئاستی دابینکردنی خزمهتگوزارییهکان، نه بوونی زهوی خویان و دهستگه یشتن به تۆرهکانی سهلامه تی. ئەگه رچی پێویستییهکان زۆرن و گه ورهن له سهرانسهری جۆرهکانی سهرمايه دا، **ئهو راستیه که دانیشتا ن هیشتا سه رقانی ئه وه ن گه وره ترین سهرمايهی** ئەوان کارکردن بییت بۆ چاره سه ری به رده وام بۆ باشته کردنی بارودۆخه که بۆ هه مووان.

ئهو هۆکاره ئهرینی و نهرینیا نهی که بۆ ههر سهرمايهیهک دهستیانشانکران له خواره وه پوختکرا وه ته وه:

• **سهرمايه مروی:** سهرمايهی مروی رووه و باشته ربوونه ئەمهش به زۆری له بهر ئەوهی که دهستگه یشتن به خویندن و به دهسته تینانی بروانامه رووی له زیادبوون کردوو له نیو جیلهکانی گه نجان دا. توانای مروی به کارنه هیترا و ههیه له ئافره تا ن دا بۆ ئەوهی بینه به شیک چالاک له که رته ئابوورییهکان دا، به تایبه تی کاتیک که زیاتر دهخوینن و بروانامه وه رده گرن. ههروهها توانای وه رگرتنی ئاستی چاودیری پێویست بۆ چاره سه رکردنی کیشه و گرفته تهنروستییهکان به ره به ست و سنووریک سهره کییه. به سه ره له دۆخیک باشته رایه لهرووی سهرمايهی مروی به به راورد لهگهڵ پارێزگاکانی زیقار و میسان.

• **سهرمايهی کومه لایه تی:** هه ندیک جه مه سه رگیری ههیه له په یوه ندیه ستوونی و ئاسۆیهییهکان دا. هاوڵاتیان له هه ندیک گه رهک و گوندی دیا ریکرا ودا متمانه به یه کتری دهکهن و یارمه تی په کتری دهده ن و ئاستیک مامناوه ند له سهر ئاستی کومه لگه که ههیه بۆ ریکخستنی کومه لگه و کردنی کاری هه ره وهزی به یه که وه. له وانه په ئەم ریکخسته وه لامدانه وه و به ده مه وه ها تیک بییت بۆ ئەو لاوازیه ی که له سهرمايهی کومه لایه تی ئاسۆی ههیه، ئەمهش له بهر نه بوونی متمانه بۆ پشت به ستن به دهزگا و دامه زراوه فه رمیهکان. ههروهها هه بوونی متمانه له سهر ئاستیک فراوانتری کومه لگهش ههر له ئاستیک نزم دایه.

رېكخراوى نيو دهلته كوچ-عراق

@IOMIraq

كومهلگه يوناى
(ديوان ۲) ناوچه نيو دهلته،
به عداد، عراق

iraq.iom.int
iomiraq@iom.int

© رېكخراوى نيو دهلته كوچ ۲۰۲۳

نايت هيج به شيكى تم بلاوكراويه دوباره به ره مبهتر ته وه، له نيو سيستمى گه راندنه وه دا هه لنگيرت، يان بگوار رته وه به هر جورىك يان رېگه و هوكارىكى ئه ليكتره ونى، ميكانيكى، چاپ كردن و تومار كردن، به بئ موله تپيدانى به نووسراوى پيشوه خته لايه نى بلاوكه ره وه.